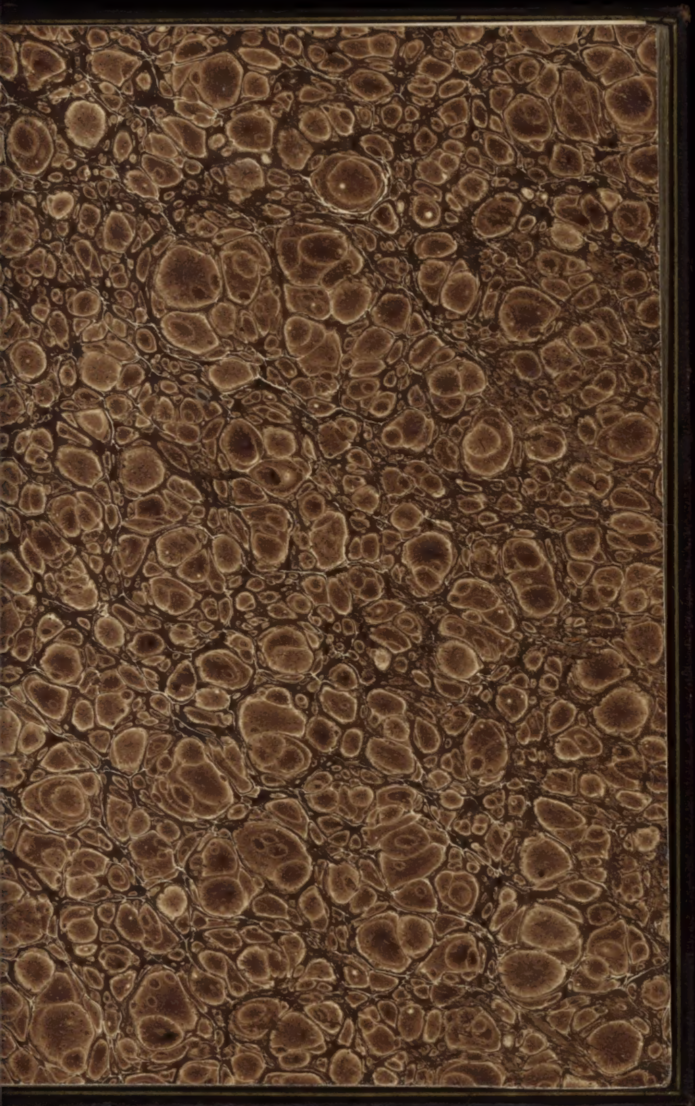

J. GOMEZ DE LA CORTINA ET AMICORUM
FALLITUR HORA LEGENDO

LAZARI BAYFII VIRI DOCTISSIMI COMMENTARIVS DE VEstium generibus & uocabulis, in L. uestis, ff. de auro & argento, seu re uestiaria.

Subiecta est & præfationi lex ipsa, quo facilius intelligatur, quid in toto libro tractetur.

D. ERAS. ROT. IN CICERONIANO.
Superest Lazarus Bayfius, qui unico libello de uestibus eoq; non magno, magnam laudem meruit, summamq; spem de se præbuit.

2

AVTORVM CATALOGVS QVORVM testimonia adducit Lazarus, præter eos qui ab aliis citantur.

Autores Græci.

Poëtę.

Homerus
Theocritus

Historici.

Herodotus
Herodianus
Plutarchus

Cosmographi.

Strabo
Ephorus
Stephanus

Philosohi.

Plato
Theophrastus

Grãmatici mixti.

Iulius Pollux
Atheneus
Suidas
Hesychius
Interpres Nicandri

Latini poëtę.

Plautus
Terentius
Vergilius
Horatius
Propertius
Catullus
Ouidius
Iuuenalis
Martialis
Persius
Ausonius

Historici.

I. Cæsar
Liuius
Tranquillus
Cornel. Tacitus
Iul. Capitolinus
Fla. Vopiscus
Lampridius
Amm. Marcellinus
Procopius
Valerius

Oratores.

Cicero
Cassius

Grammatici.

M. Varro
Nonius Marcellus
Fest. Pompeius

Mixti.

Plinius auunculus
Plinius nepos
A. Gellius
Macrobius
Budæus
Erasmus

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI D. IOANNI A LOtharingia. S. R. E. Cardinali meritissimo Lazarus Bayfius S. D.

QVom diu, multumq́; me solicitum haberet huiusce mei libelli æditio, nō tam, quod maleuolorum inuidiam pertimescerem (quis enim sanæ mentis huic labori meo inuideat) quàm quod rei uestiariæ, quam tracto, familiarem pestem blattas scilicet & tineas, in hoc meum opusculum prīmo quoq; tēpore impetū facturas suspicarer, tu unus ex omnibus mihi occurrebas, qui ingenij mei mediocritatem, non modo autoritate tua tueri & posses & uelles, uerum etiam tuæ amplitudinis odore, multo magis quàm mala illa aurea, quæ & medica & citria dicuntur, hanc synthesim meam ab omni tinearum impetitione uendicares. Quis est enim omnium, aut quotus quisq; est eorum quidem certe, qui cum musis, id est cum humanitate & doctrina aliquod habēt commercium, qui cum hunc libellum tibi nuncupatum, tibiq́; nō ingratum: huius deniq; ipsius te patrocinium suscepisse resciuerit, eum ipsum nominis tui titulo pellectus non statim emendum curet: emptū perlegat: perlectum propè dicam, exosculetur, neq; de manibus unquā deponat: & ut in eo plura uideat quæ reprehendenda, quàm quæ laudibus efferenda sint, tuæ certe dignitatis celsitudine permotus, à conuicijs linguam abstineat? Quem uero ad te tuaq́; non dicam metuenda: amari em̄ uis non metui, sed obseruāda potius, magnifica ista tui oris ꝓbitas nō rapiat: gn̄osa formę dignitas nō alliciat: suauissima humanitatis mollitudo non inuitet: singularis deniq;, raraq́;

in amplissima fortuna Romani sermonis facũdia nõ persuadeat? Quibus tu dotibus instructus & ornatus non Romanos, Germanos, ac Gallos tantummodo, uelut alter Gallicus Hercules, aures, oculosq́ aureis catenulis, id est, ueneranda quadam suada uinctos, quocunq; uis trahis, sed ipsum quoq; Franciscum regem acerrimum ingeniorum æstimatorẽ, moꝝ suauitate, quos in te nouit esse pręcipuos, ita deinctũ te nes, ut te unum ex omni purpuratorum ordine potissimum delegerit, quem tum in administranda regni mole, consiliorum participem, uel potius principem haberet: tum uero quotidianis epulis cõmuni mensa conuiuam exciperet. Et hercle bene. Quid eñ est elegantia tua dignius, cuius tum oratio, tum uita per difficilem illam grauitatis cum humanitate cõiunctam societatem mihi uidetur consecuta? Neq; uero ille unus te adamare cõtendit, quinetiã ad unum omnes Christiani nominis principes, & eorũ nõnulli Gallici nominis hostes, te Gallũ, Gallicarumq́ partium, utrunq;, & ob animi celsitatem & ob uitæ integritatem ita probant, ut nemo unq̃ quisquã suũ principem conterraneum magis. Nimirum hoc tibi tribuit admiranda quædam uirtutis uis, ac incredibilis ingenij dexteritas, ut te non solum ij qui nunquã uiderint admirentur: sed hostes etiam nõ uulgari amore prosequãtur. Iam uero literatorum, studiosorũq; ordo, cui ultro te Mecœnatem exhibuisti, te ita suspicit, magnam ut in spem ueniam, hasce meas uigilias, quas tuæ amplitudini consecrauimus, futuras illi, te commẽdante gratiosas: quas tamen ipsas haud satis scio Iureconsultis quibus scripsimus fore plausibiles, propterea quod minime Accursij, Accursianorumq́ morem sectati simus. Quin & necessario pleraq; ex Græcorum fontibus adiecimus: uolui enim autoribus laudandis ineptiarũ crimen effugere: quę uereor ut istis

ut iſtis ſtomachum faciant, eoq́; nomine libellũ hunc reijciant, qui ab hac tranſmarina atq; aduenticia doctrina abhorrere ſolẽt. Porrò autem utriuſq; linguæ elegantiarum ſectatores, qui iſta mea legere nõ grauabuntur, oratos uelim, primum ut mihi aſſeueranti credant, me meliores ætatis annos in ediſcendis Accurſianorum ineptijs, potius, quàm Vlpiani, aut Pauli reſponſis, de non ſatis eruditorum amicorum cõſilio, conſumpſiſſe: quorum barbaries ingenium, mentemq́; meam infuſcauit, quibus dediſcendis non minus mihi fuit negocij, quàm in ediſcendo ad uerbũ aut Platone, aut Demoſthene, aut ſimul utroq;: Deinde me ſero & curſim Græcas literas arripuiſſe, ac ſucciſiuis quod aiunt, operis: præterea cogitẽt, quid homo cuiuſmodi ego & ſum & eſſe prædico, & præ me fero, præſtare poſſit, in ea præſertim re, quæ ab hinc annos circiter mille doctiſſimo cuiq;, ut nihil magnificentius dicam, haud ſatis cognita fuit & perſpecta. Tum ad extremum ita fiet, opinor, ut nihil mihi de impetranda ab his uenia ſit laborandũ: etiamſi nonnullis in locis lapſus fuerim, uel plęraq; omiſerim. Ego enim, ne forte neſciãt, hac lege hoc opus ædo, mihi poſt hac ut integrum ſit, curta producere, peruerſa mutare, errata denique ipſa corrigere. Cur enim mihi uix dum triginta annos nato, ſemel non liceat, quod propè quinquagenario Budæo licuit, magno natu Eraſmus ſibi toties permiſit? Quorum uterq; ſuo ſtudio, labore & induſtria ſibi doctrinæ nomine, æternum decus, patriæ, Mecœnatibusq́; ſuis nunquam intermorituram gloriam comparauit. Vale præſul ornatiſſime.

Pandectarum Lib. XXXVIII.

VLPIANVS.

VEstis, an uestimenta legantur, nihil refert. Vestimentorum sunt omnia lanea, uel serica, uel bombycina, quæ induendi, præcingendi, amiciendi, insternendi, iniiciendi, accubãdiue caussa parata sunt, & quę his accessionis uice cedunt, quæ sunt insitæ picturæ, clauiq; qui uestibus insuuntur. Vestimenta omnia aut uirilia sunt, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, aut familiaria. Virilia sunt quę ipsius patrissa. caussa parata sunt, ueluti togæ, & tunicæ, palliola, uestimenta stragula, ansitaria & saga, & reliqua similia. Puerilia sunt quæ ad nullũ alium usum pertinent, nisi ad puerilem, ueluti togæ, prætextæ, aliculæ chlamydes, pallia, quę filiis nostris comparamus. Muliebria sunt quę matrisfa. caussa parata sunt, quibus uir non facile uti potest sine uituperatione, ueluti stolæ, pallia, tunicę, capitia, zonæ, mitræ, quæ magis capitis tegendi, quàm ornandi causa cõparata sunt, plagulæ, penulæ. Cõmunia sunt quibus promiscuè utitur mulier cum uiro, ueluti si eiusmodi penula, palliúmue est, & reliqua eiusmodi, quę sine reprehensione, uel uir, uel uxor utatur. Familiaria sunt, quæ ad familiam uestiendam parata sunt, sicuti, saga, tunicæ, penulæ, lintea uestimenta, stragula, & cætera similia. Vestis ex pellibus cõstabit: Item uestes caprinæ & agninæ uestis erunt. Argumento sunt etiam nationes quædã, ueluti Sarmatarum, quæ pellibus teguntur. Aristoteles etiam coactilia uesti cedere ait, & tegimenta subselliorum huic legato cedere uice margaritarum. Item fibulæ ornamentorũ magis, quàm uestis sunt. Tapeta uesti cedẽt, quæ aut sterni aut iniici solent, sed stragulas & bubolonicas, quæ equis insterni solent non puto uestis esse. Fasciæ crinales

crinales,pedulesq; impilia loca sunt, quia partē corporis uestiunt.alia causa est udonum,quia usum calciamentorum prestant. Ceruicalia quoq; nomine uestis cōtinentur.Si quis addiderit uestem suam,apparet de ea eum sensisse quam ipse in usos suos habuerit.Culcitræ etiam uestis erunt. Item pelles caprinæ & agninæ uestis erit. Muliebri ueste legata & infantilem contineri,& puellarum & uirginum, Pomponius lib.22.ad Sabinum,recte scribit. Mulieres enim omnes dici,quæcunq; sexus fœminini sunt.Ornamenta muliebria,sunt quibus mulier ornatur, ueluti,inaures,armillæ,uiriolę,annuli,præter signatorios, & omnia quæ ad aliam rem nullam parantur,nisi corporis ornandi caussa.Quorum in numero etiam hęc sunt,aurum,gemmæ, lapilli, qui aliam in se nullam utilitatem habent. Mūdus muliebris,est quo mulier mundior fit.Continentur & eo,specula,matulæ,unguenta,uasa unguētaria,& si qua similia dici possunt ueluti labociori stus.Ornamentorum hæc uittæ,mitræ, & semimitræ, lautica, acusue, cum margarita, quam mulieres habere solent reticula,crocafuscia.Sicut & mulier potest esse munda, non tamen ornata, ut solet contingere in his,quæ se mundauerint, lotæ in balneo,neq; se ornauerint.Et contra est aliqua ex summo statim ornata,non tamen emundata.Margarita ita si non soluta sit,uel qui alijs lapides, siquidem exemptiles sint,dicendum est ornamentorum loco haberi.Sed & si in hoc sint soluti,ut recōponantur, ornamentorū loco sunt. Quod si adhuc rudes sint lapilli, uel margaritæ,nel gemmæ,ornamentorum loco non erunt, nisi alia fuerit mens testātis,qui hęc quoq;,quæ ad testamenta parauerat,ornamentorum loco & appellatione cōprehendi uoluerit.

LAZARI

BAYFII ANNOTATIONVM IN L. VESTIS FF. DE AVRO & Argento LIBER.

CAPVT PRIMVM.

Vestis appellatio.

SVnt qui putent inter ueſtem & ſtolam hanc eſſe differẽtiam, ut cum ueſtis appellatione, omne ueſtimentum comprehendatur, muliebre iuxtà ac uirile, ſtolæ mulierum tantum ueſtimenta intelligantur. Quos ſequutus uidetur Vlpianus hic, qui ſtolam inter muliebria ueſtimenta annumerat. Et autorem uidetur habere locupletiſſimum Ciceronẽ in Antoniana ſecunda, in hæc uerba: Sumpſiſti uirilem togam, quam ſtatim muliebrem ſtolã reddidiſti. Ego uero haud magno in diſcrimine ponã, dicatne quis, ueſtem aut ſtolam, cum ex autorum obſeruatiõe, quin hæc duo uocabula συνώνυμα ſint, parum abeſſe exiſtimem. Veteres enim ſtolã dixerunt omne quod corpus tegeret. autor Nonius. Cicero quoq; cũ muliebrẽ adiicit, ſentire uidetur ſtolam quoq; uirorũ fuiſſe, quod & probari poteſt ex autoribus à Nonio citatis. Græci uero uel potius quidam Græcarum elegãtiarum ſcriptor, ait, ueſtis, quam ἐσθῆτα uocat appellatione, omne ueſtimentum contineri: ſtolam uero indumenti rationem quandam, ac modum demonſtrare, ut alia ſtola Græcorum, alia Barbarorum. Quo in ſignificatu utitur Plutarchus, cum alibi, tum in Alexandro: ἐνίκησεν, inquit, ὁ καλούμενος ἀλέξανδρος, καὶ δωρεὰν ἔλαβε δώδεκα κώμας, καὶ στολῇ περσικῇ χρῆσθαι. hoc eſt: Vicit is qui uocabatur Alexander, gratiaq; illi facta, ut duodecim uicis potiretur, ſtolaq; Perſica uteretur. Stola Perſi-

Stola.

Stola apud ueteres.

ἐσθής

Stola pro cultu

ca

ca ait pro cultu Persico. Idem Plutarchus in Dione, **Dionysius**
cum de Dionysio seniore loquitur, qui neminem inexcussum, in cubiculũ admitteret, sic ait, εἰσῄει δὲ πρὸς αὐτὸν εἰς τὸ δωμάτιον, οὔτ' ἀδελφὸς, οὔθ' υἱὸς, ὡς ἔτυχεν ἠμφιεσμένος, ἀλλ' ἔδει, πρὶν εἰσελθεῖν, ἀποδύντα τὴν ἑαυτοῦ στολὴν, ἕκαστον ἑτέραν ἀναλαβεῖν, ὀραθέντα γυμνὸν ὑπὸ τῶν φυλαττόντων hoc est Ingrediebatur uero ad ipsum in cubiculum, neq; frater, neq; filius, ut erat indutus, uerum opus erat ante ingressum unũquẽq;, posito suo ipsius cultu, alium suscipere, nudumq́; ita à satellitibus uideri. Stola uero dicta uidetur ἀπὸ τοῦ στέλλομαι, quod induo signat, ut apud Plutarchũ, in Arato: ὁ δὲ ἐργῖνος ἑπτὰ λαβὼν νεανίσκους ἐσταλμένους ὁδοιπορικῶς. hoc est, uiatoria indutos: quo uocabulo utitur Budęus in quadam epistola, uir de quo dicere solet Ianus Lascaris, quod olim de Tullio dixit Appollonius. Viatoriam uero uestem hodœporicam appellat Herodianus, quã uulgo robam curtã dicimus. Herodianus in quinto, ubi de Macrini fuga, qui posito cultu regio ἐσθῆτά τε ὁδοιπορικὴν λαβὼν, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀεὶ σκέπων, νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ὡδοιπόρει φθάνων τὴν φήμην τῆς ἑαυτοῦ τύχης. hoc est Sũptaq́; ueste uiatoria, obtectoq́; usq; capite, noctem diemq́; iter faciebat, fam suæ fortunæ præueniens. Sic & Plinius cubicula uiatoria dixit libro 37. Et Neronis principis qui sceptra personis histrionũ, & cubicula uiatoria unionib⁹ cõstruebat. Nos quoq; fortassis haud absurde dixerimus, cubicula uiatoria lectulos illos, quibus passim in comitatu utimur.

Stola unde dicta

Budæus
Lascaris
Viatoria
ὁδοιπορική.

Cubicula uiatoria

CAPVT II.

AIt Vlpianus (uestimẽtorũ sunt om̃ia lanea.) De lanarum generibus ex Plinio pauca subijciam, quandoquidẽ melius est à fontibus haurire, quàm riuulos consectari. **Lanarum genera**

Hispania nigri uelleris præcipuas habet.
Pollentia iuxta Alpes. **Pollẽtinæ**

Vnde apud Martialem lanæ Pollentinæ.
Non tantum pullo lugentes ueliere ianas.

Canufinæ

Canufium rutuli, quas erythras uocant.
Canufinæ ruffæ dictæ à Martiale:
Roma magis fuscis ueſtitur Gallia ruffis.

Canuſinatus

Et Canuſinatũ Syrũ dicit pro Canuſina ueſte ornato:
Vt Canuſinatus noſtro Syrus aſſere ſudet.
Fuluas habet Tarentum,& ſuæ puliginis Hiſtriæ,Liburniæq; pilo propior,quàm lanæ, pexis aliena ueſtibus,& quam ſola ars ſcutulato textu commendat in Luſitania. Scutulatum uero textum eiuſmodi ferè

Scutulat⁹ textus

eſt,qualis cernitur in araneorum telis.Plinius undecimo,cap.xxiiij: Quanta arte celant pedicas, ſcutulato rete,ad capiendas muſcas circa graſſantes.Eſt au-

Scutula

tem ſcutula à ſcuto dicta,Plinius decimoſeptimo ubi de Emplaſtratione:Ergo amputatis omnibus ramis, ne ſuccum auocent,nitidiſſima in parte,quâque præcipua cernatur hilaritas,exempta ſcutula,cortici,ita ne deſcendat ultra ferrum, imprimitur ex alia cortex par cum ſui germinis mamma, per ſcutulam intelligo corticem ad effigiem paruuli ſcuti eximendum ab arbore, & alium in eius locũ cũ germine reponendum. At uero mollis erat in agro Mutinenſi,

Mutinẽſis

cuius meminit Strabo in quinto: ἔριαν δὲ τὴν μὲν μαλακὴν, οἱ περὶ μουτίνην τόποι, καὶ τὸν σκούτανναν ποταμὸν φέρουσι, πασῶν πολὺ καλλίστην. τὴν δὲ τραχεῖαν ἡ λιγυστικὴ καὶ ἡ τῶν ἰνσούβρων. ἐξ ἧς τὸ πλέον τῆς οἰκείας τῶν ἰταλιωτῶν ἀμπέχεται. τὴν δὲ μέσην ἡ περὶ πατάουιον. ἐξ ἧς οἱ τάπητες πολυτελεῖς, καὶ γαύσαποι: hoc eſt: Lanam uero mollem Mutinenſis ager, eáq; regio quæ ad fluuium Scutanam pertinet, fert omnium longe optimam: hirtam uero Liguſtica & Mediolanenſis, ex qua bona pars Italiæ ſeruitiorum ueſtitur. Mediocrem autem, ea quę circa Patauium,ex qua precioſiſſima tapeta & gauſapinę fiunt.

Eſt

Est & hirta pilo crasso, in tapetis antiquissima gratia. Lanarum colores natiui memorantur quatuor præcipui, etiam si Plinius dicat, uel natiuis nomina deesse aliquot modis. Albus in Apulia nobilis, ut ait Martialis. Lanarũ colores pręcipui

Velleribus primis Apulia, Parma secundis
Nobilis, Altinum tertia laudat opus.

Niger in Hispania,& Pollentia, ut diximus, rutilus, qui & ἐρυθρὸς dici potest,& à Martiale ruffus Fuluus & suæ puliginis Tarentinus. Quis uero sit fuluus color docet Fronto apud Gellium his uerbis. Fuluus autem uidetur de ruffo atque uiridi mixtus in aliis plus ruffi habere. Sic poëta uerborum diligentissimus fuluam aquilam dixit,& iaspidem, fuluos galeros, & fuluum aurum, & arenam fuluam, & fuluum leonem. Sic Q. Ennius in Annalibus, fuluo ære dixit. Flauus contra uidetur ex uiridi & ruffo & albo concretus. Sic flauentes comæ,& quod mirari quosdam uideo, frondes olearum à Vergilio dicuntur flauæ. Sic multo ante Pacuuius aquam flauam dixit, & flauum puluerem, cuius uersus, quoniam sunt iucundissimi libens commemini. Rutilus ἐρυθρὸς Fuluus color Flauus

Cedo tamen pedem lymphis flauis flauum puluerem. Hactenus Gellius. Flauentes comæ dicuntur, quæ sunt crocei coloris, quod uel Ouidiano uersu probari potest, in secundo de amoribus. Flauentes comæ

Seu flauent. placuit roseis Aurora capillis.

Quando uero in colorum mentionem incidimus, qui multi uariiq; in uestimentis reperiuntur, sericis iuxtà ac laneis, addam ex eodem Gellio quę præcipuè ad noscendos colores facere uidebantur. Ait Gellius eodem capite: Non enim hæc sunt sola uocabula ruffum colorem demonstrantia, quæ tu modo dixisti, ruffus & ruber, sed alia quoq; hactenus plura De coloribus ex Gellio

plura quàm quæ dicta abs te Græca sunt. Fuluus enim ut flauus, ut rubidus, ut phœniceus, ut rutilus, ut luteus, & spadix, appellationes sunt ruffi coloris. Hactenus Gellius. Aduertendū tamē ex eodem quod phœniceus, rutilus, & spadix sunt συνώνυμα, & significant exuberantiam, splēdoremq́ue ruboris, quales sunt fructus palmę arboris non admodum sole incocti, unde spadicis & phœnicei nomē. Rubidus autem & ruffus atrore & nigrore multo mixtus. Luteus quoque ruffus est, sed dilucidior. Viridis uero color appellatur quoque cœruleus, qui à Græcis glaucus dicitur, unde Pallas γλαυκῶπις dicta, à ueteribus autē latinis cœsia quasi cœlia, à colore cœli, ut inquit P. Nigidius. Ausonius quoque de Bissula latine dixit:

Rutilus
Phœniceus
Spadix
Rubidus
Luteus
Viridis
Cœruleus
Glaucus
Cœsius
Cœrulus

Oculos cœrula, flaua comas.

Hoc est, ut uulgo loquimur, quæ habet oculos uirides. Illud interim mirari subit, quid in causa sit, quod nos Galli simul & Germani in puellarum forma oculos cœruleos laudamus, cōtra uero Romanis ac Gręcis puellę oculis nigris censentur. Cœrulei coloris uestis dicitur & cymatilis, quia nomen sortitur ab undis. apud Ouidium:

Cymatilis

Hic undas imitatur, habet quoque nomen ab undis.

κῦμα enim fluctus est. Nec me latet quosdam per cymatilem uestem apud Plautum intelligere, undulatā id est, de camelot: quod haud scio an ridiculum sit. Quod autem de luteo diximus, Nonius ait, Luteum propriè esse croceum. Autor Vergilius, in Bucolicis.

κῦμα
Vndulata uestis
Luteus color

Iam croceo mutauit uellera luto.

Et alibi.

Aurora in roseis fulgebat lutea bigis.

Sic & oui uitellum luteum dicimus. Crocota uestis dicta Nonio, unde infectores crocotarij apud Plautum & dicitur Crocota à croco, ut opinor, quo uocabulo utuntur & Græci κροκωτὸς & κροκώπηον: id est, Crocota

Crocota
crocotarij
κροκωτὸς
κροκώπηον

&

& crocotula, quæ inter muliebria connumerantur. Quo uocabulo quidam putauerunt rubrum colorẽ intelligi. Ouidius.

Nec fuerant rubri cognita fila croci.

Vides ut crocũ rubrũ dicat Ouid. Ostrina quoque ab ostro, q est subrubeus. Terentius: Interea aspexit uirginem uectari in capite riculam indutam ostrinam. Molochinus in ueste similis flori maluæ, cuius infectores dicũtur Molochinarij à Plauto, in Aulularia. Ferrugineus est color ferro ardẽti haud absimilis, ut quidam putauere, qui & hyacinthinus ex Vergilio. ait enim: Ferrugineos hyacinthos. Ex Nonio. Castaneus in uestibus is color quem sublata prima syllaba uulgo taneum dicimus, cuius meminit Ouidius de arte amandi. Neq; uero alienum uidetur ex Platone in Timæo pauca de coloribus addere. Græca non ascribam quia subtimeo, ne Græcarum literarum expertis nauseam moueam, quando ferè fit, ut facile aspernemur, quæ ignoramus. Marsilius ita uertit. Quod uisum disgregat album appellatur, nigrum uero q̊d cõgregat, motionem profectò acutiorem, alteriusq; generis ignis incidentem, dispergentemq; uisum usq; ad oculos, orbesq; ipsos oculorum, meatusq; ui diuerberãtem, liquefacientemq;, ignem esse dicimus ex opposito obuiãtem, cuius occursu lachryma, corpus ex igni & aqua mixtum effunditur, & uno quidem igne uelut è coruscatione quadam exiliẽte, altero uero penetrante, & ab humore extincto uarij creantur ex huiusmodi mixtione colores, atq; ipsam passionem fulgorem, coruscationẽq; uocamus, quodq; id facit splendidum atq; coruscum. Horum medium ignis genus ad oculorum humorem perueniens, illiq; se miscens, minimè quidem coruscum, sed ex ipsa ignei radij ad humorem mixtione sanguineum creante colorẽ rubeum nominamus. splendidum albumq; rubro mixtum

Ostrina uestis

Molochinus color

Ferrugineus

Castaneus

De coloribus ex Platone

Fulgor

Coruscatio

Rubeus

Flauus color

xtum flauum procreat. Quo autem mensuræ modo singula singulis misceantur, etiamsi quis nouerit narrare prudentis non est, præsertim, cum neq; necessarium, neque uerisimilem de his rationem afferre

Purpure⁹ possit. Rubeum cum albo nigroq; purpureum generat.
Moreus Paulo obscurior, moreus, luteolusq; fit color, ful-
Luteolus uum flaui, fuscique temperatione producitur. Fuscũ
Fuluus uero albi, & nigri confusione pallorem albi flauique
Fuscus copula generat. Splendidum albo adiunctum obtu-
Cœruleus sumq; nigredine cœruleum efficit. Cœruleum cum
Glaucus albo glaucum creat. Fului nigrique tẽperie color ui-
Viridis ridis nascitur. Hactenus Marsilius. Plura de coloribus dicere supersedi, quoniam hac de re multa polli-
Marcellus cetur Marcellus Florentinus, quem etiamsi fato fun-
Florẽtin⁹. ctus est, de coloribus copiosissimè, simul & doctissimè scripsisse arbitror.

CAPVT III.

Purpuræ inuentio

PVrpureus color in uestimentis laudatissimus antiquis fuit, cuius autorem fuisse ferunt Herculem, ut scripsit Iulius Pollux in onomastico ad Commodum imperatorem, his uerbis. Τύριοι λέγουσι, ὡς ἡρακλῆς ἠράσθη νύμφης ἐπιχωρίας. τύρος δ' ἦν τῇ νύμφῃ τοὔνομα, εἵπετο ἄρα τῷ ἡρακλεῖ καὶ κύων κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον. οἶσθα δὲ ὅτι τοῖς ἥρωσι συνεισῄεσαν μέχρι τῆς ἐκκλησίας οἱ κύνες. ὁ τοίνυν ἡρακλέους κύων κατὰ πέτραν ἑρπύσασαν θεασάμενος πορφύραν προεχούσης αὐτῆς τῆς σαρκὸς, ἐνδακὼν, ὁ μὲν τὴν σάρκα ἐποιεῖτο τροφὴν, ὁ δὲ λύθρος ἄρα τὰ χείλη τοῦ κυνὸς αἱμάξας ἐφοίνιξεν. ὡς δὲ ἧκεν ὁ ἥρως παρὰ τὴν κόρην, αὐτὴ δὲ θεασαμένη τὰ χείλη τοῦ κυνὸς ἀνθοῦντα ἀήθει βαφῇ, οὐκ ἔφη προσήσεσθαι τὸ λοιπὸν τὸν ἡρακλέα, εἰ μὴ αὐτῇ κομίσειεν ἐσθῆτα τῶν τοῦ κυνὸς χειλῶν εὐανθεστέραν. ὁ μὲν τοίνυν ἡρακλῆς ἐξεῦρέ τε τὸ ζῷον, καὶ τὸν λύθρον ἀνελέξατο, καὶ τὸ δῶρον ἐκόμισε τῇ κόρῃ, πρῶτος γενόμενος εὑρέτης τῷ τυρίων λόγῳ τῆς φοινικῆς βαφῆς. hoc est. Tyrij ferũt Herculem captum amore nymphæ indigenæ, quæ

Tyrus

Tyrus uocabatur. Sectabatur autem Herculem canis ut erat mos antiquus. Nosti enim quod simul cum heroibus canes in concionem ingrederentur. Canis igitur Herculeus purpuram per scopulum adrepentem cõspicatus, ipsius prominentem carunculã mordicus adripuit, & pro cibo usus est cruorq́; labra canis colore phœniceo infecit. Vt uero rediit heros ad puellam, ipsa conspicata canis labra insueto colore infecta, negauit sibi quicquam posthac cum illo fore, nisi si uestem canis labris speciosiorem afferret. Sic itaq; Hercules concha illa inuenta, cruorem collegit, munúsque puellæ attulit, primus inuentor, ut Tyrii perhibent, phœniciæ infecturæ. Hæc ferè ad uerbum, ut rudiores Græca intelligant. Imperatores Romani priuatis purpuræ usu interdixerunt, in titulo: Quæ res uendi non possunt, libro quarto Codicis.

Purpuræ usus

Purpuræ autem appellatione omnis generis purpuram contineri puto. Itaq; buccinum & conchylium cõtinebitur l. si cui lana. supra de legat. tertio, in uulgatis codicibus legitur fucinum & iacinctum, uel iacinum, & in horum interpretatione mirandum in modum hallucinatur Accursius, cum ex Plinio constet buccinum & conchylium in purpuræ genera adnumerari. Nec admodum placet, quod Nebrissensis ianthinum legit. Purpuræ usus nobis est ignotus, q̊d & affirmat Budæus in lib. de Asse. Mirum tamen uidetur, cum Cartcia Beticæ prouinciæ olim murices & purpuras nobiles fuisse constet, ex Strabone in tertio. ἐνδὲ καρτηίᾳ κύρικας δὲ κακοτύλους κ̀, πορφύρας φασὶν. In Sardinia quoq; fuisse constat ex prouerbio: βάμμα σαρδωνικὸν ἀντὶ τοῦ ἐρυθρὸν καὶ φοινικοῦν. Rome uero purpuræ usum semper fuisse testatur Plinius his uerbis: Purpuræ usum Romę semp fuisse uideo, sed Romulo in trabea. Nã toga prætexta, & latiore clauo, Tulliũ Hostiliũ è regibus primũ usum, Hetruscis deuictis satis

Purpuræ appellatio
Buccinum
Cõchyliũ
Accursii lapsus
Purpuræ usus hodie ignotus
Carteia
Tinctura Sardonica

Purpura īsignæ magistratuū

tis constat. Purpura erat insigne Romanorum magistratuum, quod & Martialis affirmat, cum ait:
Diuisit nostras purpura uestra togas.

Et ab eodem, purpura ponitur pro magistratibus.
Purpura te felix, te colit omnis honos.

Purpura pro magistratu

Plinius in decimo, ubi de Gallis: Vt planè dignè aliti honoris tantū redeat Romana purpura, id est, Romani magistratus. Purpuræ uiolaceæ precium in libris denarijs cētum. Plinius.

Cornelius Nepos

Nepos Cornelius qui diui Augusti principatu obijt, Me, inquit, iuuene uiolacea purpura uigebat, cuius libra denarijs centum ueniebat, id est decē aureis solatis. Subdit Plinius: Successit dibapha Tyria, quæ in libras denarijs mille nō poterat emi, id est, mille iulijs, uel centum aureis solis.

Dibapha Tyria

Paulopost, dibapha dicebat, quæ bis tincta esset, ueluti magnifico impendio.

Dibaphū

Dibaphum appellat Tullius epistolarum secūdo, ad Cælium: Curtius noster dibaphum cogitat, sed eum infector moratur, & ad Atticum: Proinde isti licet faciant quos uolent consi. tribunos pleb. etiam, deinde Vatinij strumam, sacerdotij διβάφω uestiant, id est, ueste purpurea & bis tincta dibapha.

Pelagus

Plinius tñ, pelagi, id est purpuræ genus, in libras quinquagenos nummos, & buccini cētenos ponit, id est, quinquaginta solidos & centenos.

Nummus

Nummum pro solido nostro accipio ex Budæo.

Amethystus

Vestimenta purpura infecta, eo temperamento, ut eius lapilli colorem reddāt, qui amethystus appellatur, amethystina dicuntur. Plinus lib. 37. Indicę absolutum purpuræ colorem habent, ad hancq́; tinguentium officinæ dirigūt uota. Fundit autem eum aspectu leniter blandū, nec in oculos, ut carbunculi uibrat, unde Ouidius amethystos purpureos,
Hic baphias, hic purpureos amethystos

Amethystinatus

Martialis in primo amethystinasq́; mulierum uocat uestes, inde amethystinatus. Martialis in secūdo.

Hic

Hic quem uidetis greſſibus uagis lentum,
Amethyſtinatus media qui ſecat ſepta.

Iam & ille addito Tyrio, Tyriamethyſtus dictus. Plinius de tinguendo amethyſto: Non eſt ſatis abſtu liſſe gemmæ nomen amethyſtum. rurſus abſolutus inebriatur Tyro, ut ſit ex utroq; nomen improbum, ſimulq; luxuria duplex. Tyrium accipe pro purpura Tyria. Tyros enim quondam inſula à Tyro Phœnicis filio appellata, poſtea uero oppugnãtis operibus, continenti iuncta nobilis fuit conchylio & purpura. πολὺ δὲ, ut ait Strabo, διενήνοχε πασῶν, τυρία καλλίστη πορφύρα. hoc eſt: Longe enim omnium præſtantiſſima habetur Tyria purpura. Tyrus quondam Sarra dicta, unde Sarrana apud Iuuenalem. Dicuntur quoq; abſolute Tyriæ, ueſtes purpura Tyria infectæ. Ouid.

Tyriamethyſtus

Tyrium

Tyros

Sarra

Sarrana

Tyriæ

Siue erit in Tyrijs, Tyrios laudabis amictus

Martialis in primo:

Hiſpanas, Tyriasq;, coccinasq;.

Tyriæ quoq; lacernæ. Martialis:

Tyriæ lacernæ

Vt luculenta linat Tyrias mihi multa lacernas.

Quarum precium diſce ex eodem Martiali.

Emit lacernas millibus decem Baſſus,
Tyrias coloris optimi.

Et in Mancinum.

Millibus decem dixi emptas lacernas nũmis eſſe Põpille. Idem Martialis in Proculeiam, libro 10. ueſtis purpureę immenſum precium ponit, quam trabeam fuiſſe puto, uel togam pictam. Ludit in uxorem quæ diuertit à uiro, propterea quod prætor eſſet renunciatus.

Quid, rogo, quid factum eſt, ſubiti quę cauſa doloris?
Nil mihi reſpondes? Dicam ego, prætor erat.
Conſtatura fuit Megalenſis purpura centum
Millibus, ut nimium munera parca dares.

Megalẽſis purpura

Per Megalenſem purpuram intelligit togam pictã,

qua ornabantur prætores celebrandis Megalensibus ludis Iuuenalis em̃ inter ornamẽta prætorum adnumerat trabeam.

Cũ nõ essent urbibus illis prætexta, & trabeæ. & alibi
Megalesiacæ spectacula mappæ,
Idæum solenne colunt, similiq́; triumpho
Prædo caballorum prætor sedet.

Toga picta

Toga enim picta triumphãtium erat, ut docebo ex Liuio. Quod uero toga picta fuerit prętorũ, docet Lãpridius in Alexandro, in hæc uerba: Prætextam & pictam togam nusquam, nisi consul, accepit, & eam quidem quam de Iouis templo alij quoq; accipiebãt, aut prætores aut consules. Quibus uerbis apparet prætores & consules solitos accipere prætextam & togam pictam de templo Iouis. Et etiam tunicam, quæ ob id à Iuuenale, ut opinor, tunica Iouis dicitur. Alio uero tempore prætores utebantur prætexta. Plutarchus in Cicerone, de Cornelio Lentulo, qui cum prætor esset, magistratu se abdicauit. στρατηγῶν δ' ἐτύγχανε, καὶ τὴν περιπόρφυρον ἐν τῇ βουλῇ καταθέμενος, διήλλαξεν ἐσθῆτα τῇ συμφορᾷ πρέπουσαν, hoc est. Erat enim prætor, positaq́; in senatu prætexta, fortunæ suæ congruam induit. Interpres aliter uertit, scilicet purpuream uestem: uter ueritatis scopum attigerit, doctorum sit iudicium. Nihil mihi sumo, nihil interpreti detraho. Latius autem explicabo in prætexta eam ipsam esse, quam Plutarchus idem περιπόρφυρον appellat. Sed ad Martialẽ reuertamur, qui cum ait, centum millibus, HS. intellige, quæ summa ære nostro est * cinq mille francs. Cum lacernarum Tyriarum posuerit * cinq cens francs. Et sanè uestem purpuream emere cinq mille francs, immẽsum uidetur, nisi si quis de purpura dibapha intelligat, quæ in libras denarijs mille non poterat emi, ut ait Plinius. Atqui fuit tempus cum ἰσοστάσιος ἦν ἡ πορφύρα πρὸς ἄργυρον ἐξεταζομένη, ut

Tunica Iouis

Prætexta περιπόρφυρος

* Valent 2000 & 500 Coronat.

* Val. 250 Coronat.

Purpuræ precium

ait

ait Athenæus dipnosophistarum libro duodecimo. Vel fortasse Megalensis purpura accipienda est ea quæ à prætoribus in ornatum chori in ludis illis, partim emebatur, partim conducebatur, partim etiã commodato rogabatur. Cuius meminit Plutarchus Lucullo, ubi loquitur de quodam prætore de spectaculis ambitiose sollicito, qui cũ à Lucullo in chori ornatũ chlamydes purpureas peteret, ἀπεκρίνατο. σκεψάμενος ἂν ἔχει δώσειν, εἶτα μεθ' ἡμέραν ἠρώτησεν αὐτὸν ὁπόσων δέοιτο. τοῦ δὲ ἑκατὸν ἀρκέσειν φήσαντος, ἐκέλευσε λαβεῖν δὶς τοσαύτας. hoc est: Respondit inspecturũ si domi haberet, daturúmque. postridie uero interrogauit eum, quot sibi opus esset, illo autem affirmante, centum sufficere, iussit dare bis totidem. Hactenus Plutarchus. Verum cum obfirmatè decernere non ausim, uter sensus sit uerior, tamen eorum alterum uerum esse putabo tantisper, dum quispiam ex eruditorum ordine mihi aliter persuadeat. Porrò autem ex Plinio satis constat immensum purpuræ precium fuisse, cum ait: Conchylia quoque & purpuras omnis hora atterit, quibus eadem mater luxuria, paria penè etiã margaritis precia fecit. Et paulo post: Congregantur uerno tempore, mutuoq; attritu lentorem cuiusdam ceræ saliuant. Simili modo & murices. Sed purpure florem illum tinguendis expetitum uestibus, in medijs habent faucibus. Liquoris hic minimi est in candida uena, unde preciosus ille bibitur sanguis nigrantis rosæ colore sublucens. Hactenus Plinius. À conchylio, conchyliata uestis. Cicero in Antonium: Conchyliatis Gnæi Pompei peristromatis seruorum in cellis lectos stratos uideres. Et apud Iuuenalem: Conchylia Coa.

Conchyliata uestis

Iulius Cæsar conchyliatæ uestis usum, nisi certis personis, & ætatibus, pérque certos dies ademit, autor Tranquillus.

Murices — Murices quoq; purpuræ uſum præſtant, in Tyro nobiles, ut ait Cælianus. Martialis in primo:
Olidæ ueſtes murice, Ouidius.
Nec quæ de Tyrio murice lana rubet.
Et erat grauis odoris. Martialis.
Quod bis murice uellus inquinatum.
Inde iocus in Philenem:
Tinctis murice ueſtibus quod omni,
Et nocte utitur, & die Philenis,
Non eſt ambitioſa, nec ſuperba,
Delectatur odore, non colore.

Ianthina — Ianthina etiamnum ueſtimenta, ſunt uiolacea purpura infecta. ἴον enim Latini uiolam dicunt. Plinius lib. 21. Purpureæ latiore folio ſtatim ab radice carnoſa exeunt, ſolæq; Græco nomine à cæteris diſcernuntur, appellatæ ia, & ab iis ianthina ueſtis. Sic enim legendũ ex emẽdatiſſimo codice. Martialis in ſecũdo.
Coccina famoſæ donas, & ianthina mœchæ.
Id eſt ueſtimenta purpura uiolacea infecta. Luxuria enim, ut ait Plinius, ueſtibus prouocauit eos flores q colore commendantur. Hos animaduerto tres eſſe principales. (Flores q colore cõmendãtur) Vnum in cocco, qui in roſis micat, gratius nihil traditur aſpectu. Et in purpura Tyria, dibaphaq; Laconica. Alium in amethyſto qui in uiola, & in ipſum purpureum, quemq; ianthinum appellamus. Genera enim tractamus in ſpecies multas ſeſe ſpargentia. Tertius eſt qui proprie conchyliis intelligit multis modis. Vnus in heliotropio, & in aliquo ex iis plerunq; ſaturatior: alius in malua ad purpurã inclinans, alius in uiola ſerotina conchyliorum uegetiſſima. (Locus Plinij) Sic enim legendum cenſeo. Nec tamen me fallit ab hyacintho flore, cum loto & croco ab Homero laudato, dici etiamnum, (Hyacinthus) hyacinthina ea ueſtimenta, quæ cum eius floris colore certãt, uel etiam eiuſdem nominis lapide. (Hyacinthina) Perſius. Hic aliquis, cui circum humeros

humeros hyacinthina læna est. Magnum sanè discrimen esse, inter amethystinum & hyacinthinũ, palàm fit ex Plinio lib. 37. ubi de hyacinthis: Multum ab eo distat hyacinthos, tamen è uicino descendens. Differentia quod ille emicans in amethysto fulgor uiolaceus, dilutus est in hyacintho, primoq; aspectu gratus euanescit anteq̃ satiet, adeoq; non implet oculos, ut penè non attingat, marcescens celerius nominis sui flore. Quibus uerbis uidere est, Ianthinum, id est, uiolaceum legendum apud Plinium, non autem Iacynthinũ. De Iacyntho uerso in florẽ Ouidius transformationum decimo. Hactenus de purpura. Nec tamen omiserim adscribere uocabula, quibus Græci, & in his Pollux, uestes purpureas appellãt ea sunt ἁλουργὶς πορφυρὶς φοινικίς. Hoc tamen ultimum potius colorẽ phœniceum quàm purpuram designat. Illud quoq; nõ omittendum Lacedæmonios in prælijs usos ueste quam φοινικίδα diximus, quæ cum sanguinei coloris esset uulneratos fallebat, si sanguis per eam defflueret. Hæc ex Græcorũ cõmentarijs. Quod si ea requiris αὐτοῖς ὀνόμασι, φοινικὶς ἔνδυμα λακωνικὸν, ὁπότε ἐς πόλεμον ἴοιεν ὁμόχρους αἵματι, ὡς ἂν εἴποτε πληγῆναι συμβαίη, μὴ εἰς φιλοψυχίαν αὐτοὺς συμβαίνειν τὸ αἷμα ὁρώμενον. Purpureę uero appellatione coccũ nõ cõtinebit, ut placet Vlpiano in leg. Si cui lana, supra de legatis 3. Quod si uerũ est non prorsus eadem sentire uidebitur Matthæus, de ueste qua uiderunt perfidi Iudæi seruatorem nostrum Iesum Christum, cum Marco, & Ioanne, ait eñ περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην, id est, Circũdederãt ei chlamydem coccinam. Marcus uero ait, qui Matthæi epitomen scripsit: καὶ ἐνδύουσιν αὐτὸν πορφύραν, id est, Et induũt eum purpura. Ioãnes quoq; καὶ ἱμάτιον πορφυροῦν περιέβαλον αὐτόν. id est. Et pallio purpureo circundederũt eum. Vides ut Marcus & Ioannes de purpura cõueniunt, Matthæus uero, uel Matthæi potius

Amethystini & iacinthini differẽtia

ἁλουργὶς
πορφυρὶς
φοινικὶς

Coccum

Loc⁹ Matthæi

interpres, de cocco ſentit. Quo circa uel interpres in uertendo Matthæo falſus eſt, quod minime affirmare auſim, ſi Ioannes uertit, ut putant, uel Matthæus ipſe, coloris potius rationem habuiſſe uidetur quàm materiæ. Quandoquidem nemo rerum antiquarũ peritus, inficiabitur illã purpureã fuiſſe, ſiue chlamys fuerit, ſiue trabea, ſiue toga picta, quæ erant antiqua patrum munera, mittebanturq́; regibus & amicis à P.R. appellatis, ut dicam in prætexta. Verum hac de re curioſus ad ſenatum * Sarbonicum referat.

*Quid ſi legas Sorbonicũ.

κόκκος βαφική

Coccum igitur à Dioſcoride κόκκος βαφική dictum, frutex eſt fullonius, cui adhærent grana, quibus fit color ille lanarum præcipuus, cuius copia ſumma in ea parte Hiſpaniæ, quæ Tudertania appellatur, ut eſt autor Strabo in tertio. Sunt qui putant eo abundare Germaniam, eſſeq́; id, quod crameſinum uulgo dicimus. Etiamſi Raphaël Volateranus multæ lectionis uir, exiſtimet id eſſe quod anthillum & anthicellum apud Plinium. Ego nil temere hac de re affirmare auſim, tantum dico à cocco dici coccina ueſtimenta ea quæ cocco infecta ſunt. Martialis in ſecundo.

Raphaël Volateranus

Coccina

Coccina famoſæ donas & Ianthina mœchæ.

Iuuenalis:

Quem coccina læna
Vitari iubet, & comitum longiſſimus ordo.

Vnde coccinatus. Martialis in primo.

Coccinat*

Qui coccinatos non putat uiros eſſe.

Signũ pręliñ futuri Roma.

Illud uero hac in parte non omittendum uidetur, quod ſcripſit Plutarchus in Fabio, ſignum ſcilicet prę liñ futuri Ro. imperatoribus fuiſſe tunicam coccinã extenſam ſupra pretorium. ἅμα δὲ ἡμέρᾳ τὸ τῆς μάχης σημεῖον ἐξέθηκεν. ἔστι δὲ χίτων κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεινόμενος. hoc eſt: Prima luce pugnæ ſignum extulit. Eſt autem tunica coccina ſupra prætorium extẽſa. Guarinus haud ſcio quam recte ueſtem

purpu

purpuream uertit. Vexillum uero erat insigne, cum ad arma concurri oporteret, ut memini me legisse in secundo commentariorum Cæsaris. Antequàm uero à cocco & purpura discedo, non iniucundum lectori delicato fore arbitor, si ex Plutarcho addam memorabilem purpuræ uim & copiam, quæ Susis ab Alexandro captis, in ipsius deuenit potestatem. Verba Plutarchi suscribam, ea sunt in Alexandro. Vexillum

ὅπου, φησὶ, καὶ πορφύρας ἑρμιονικῆς εὑρεθῆναι, τάλαντα πεντακισχίλια, συγκειμένης μὲν ἐξ ἐτῶν δέκα δεόντων διακοσίων. πρόσφατον δὲ τὸ ἄνθος ἔτι καὶ νεαρὸν φυλαττούσης. αἴτιον δὲ τούτου φασὶν εἶναι τὸ τὴν βαφὴν διὰ μέλιτος γίνεσθαι τῶν ἁλουργῶν

Vbi aiunt & purpuræ Hermionicæ inuenta quinquaginta millia talenta, repositę quidem ab annis fermè ducentis, recentemq́; adhuc coloris florem, nouumq́; seruantis. Huiusce uero rei causam adferunt, q̊d infectura purpuræ ex melle facta sit. Talẽtum accipe pro pondere. Iam & illud adscribam ex Athenæo, ubi de scena Alexãdri, cuius meminit Budæus in lib. de asse. Talentum

καὶ πρῶτοι, inquit, μὲν πέρσαι πεντακόσιοι μηλοφόροι περὶ αὐτὴν ἐντὸς ἑστήκεισαν πορφύραις καὶ μηλίναις ἐσθῆσιν ἠσκημένοι, μετὰ δὲ τούτους τοξόται τὸν ἀριθμὸν χίλιοι, οἱ μὲν φλογινὰ ἐνδεδυκότες, οἱ δὲ, ὑσγινοβαφῆ πολλοὶ καὶ κυάνεα εἶχον περιβόλαια. Et paulo p⁹, εἶναί μύριοι πέρσαι πρὸ τὴν πορφύραν εἶχον πλῆθος οἷς ἀλέξανδρος ἔδωκεν φορεῖν τὴν στολὴν ταύτην.

hoc est. Et primi quidem Persæ quingenti pomigeri intus ad prætorium astiterant purpureis ac melinis uestibus ornati. Post hos uero mille sagittarij, quorum alij flammea induti, alij hysginea, multi uero & cyanea habebant circumiecta. Præterea Persarꝫ decẽ milia, & purpurę ius habẽs turba, erãt circiter quingẽti, qb⁹ Alexãder gratiã fecit huiusmodi stola uti. Qđ uero apđ Atheneũ ὑσγινοβαφῆ scriptũ est, nos uertim⁹ Hysginea. Est aũt Hysginũ planta colore flaua, & inde ὑσγινοβαφῆ dicta τὰ ὑπὸ ἀυτοῦ βεβαμμένα. Hoc legisse Hysginũ ὑσγινοβαφῆ

 memini

memini in scholijs in Nicandrum, si tibi probatus autor. Hysgini uero mentionē facit Plin. lib. 35. cap. 6. Et Vitruuius in octauo. Quod si uerum est, falluntur q censent apud Plinium libro nono cap. 41. legendum, Hysginum. Neque enim ipse uideo quonam pacto ex cocco & Tyrio simul mixtis fieri posset color flauus, & hysgineus. Quinetiã operæprecium uisum est, memorabilem Sardanapoli luxum ex Athenæo subscribere quem nequissimus ille, ad rogum usq;, finem'q; uitę exercens, perseuerauit, qui cum mori destinasset præter auri, argenti'q; uim incomparabilem, secũ pallia, purpuras, stolas innumerabiles in rogo concremauit. Verũ non ab re erit, opinor, tragœdiam ipsam ex Athenæo totam perspiciẽdam proponere. Sardanapalus, quem alij Anacindaraxi filium, alij, Anabaxari aiũt in regia clausus, à nemine præterq̃ ab eunuchis & uxoribus uidebatur. Cũ uero Arbaces Medus suorũ unus satraparum, per eunuchum Paranesum, ægre imperasset, ut in regis conspectum admitteretur, illius iussu admissus, uidet eum Medus cerussatũ, muliebri'q; cultu & cura ornatum, unà cum scortis purpuram carminantem. Erat autem lacte cãdidior. Cam itaq; Medus id ægre tulisset, quod talis, scilicet ipsis imperaret, bellum adornat, collectis'q; utrin'q; copijs, uictus tandem, fugatus'q; ab Arbace Sardanapalus mori destinauit. Qui in regia pyram, immane quantum altam, cum excitasset, ac in ea ipsa pyra domum ligneam, in qua cubilia strauit, ibi'q; decubuit cum uxore. Scorta quoq; in alijs cubilibus erant. Siquidem tres filios, duas'q; filias rebus desperatis Ninum emandauerat, regis'q; oræ illius fidei commendauerat, datis auri talentis 3000. In domo autem illa lignea circumposuit auri mille myriadas, argenti uero decies mille myriadas talentum, ut pallia & purpuras, & stolas omnigenas, mox ignem pyrę summitti iussit

Sardanapali historia

ti iussit

ti iussit, quæ ardebat totos quindecim dies.

CAPVT III.

De lineis uestibus

LInea) Quod ad linũ attinet, linea tunica à Græcis dicitur λινοῦς χιτὼν, quam Athenienses talarem gestabant. autor Pollux. Illud non ineptũ fuerit addere, quod de lino asbestino scripsit Plinius.

Asbestinũ

Inuentum iam est etiam quod ignibus non absumeretur, uiuum id uocant: ardentesq́ in focis conuiuiorum ex eo uidimus mappas sordibus exustis splendescentes igni, magis quàm possent aquis. Regum inde funebres tunicæ corporis fauillam ab reliquo separent cinere. Nascitur in desertis, adustisq́ sole Indiæ: ubi non cadunt imbres, inter diras serpentes, assuescitq́ uiuere ardẽdo. Rarum inuentu, difficile textu, propter breuitatem. Vocatur autem à Græcis asuestinum ex argumento naturæ. Anaxilaus autor est, linteo eo circundatam arborem surdis ictibus, & qui non exaudiantur, cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Porrò autem Strabo in decimo, scribit in Caristo lapidem nasci, quem tondere solent, & mox nere, ex quo fiunt χειρόμακτρα, id est, mantilia, quæ sordida facta, flammis emundari solent, non aliter, quàm aquis. ἐνδὲ τῇ, inquit, καρίςῳ καὶ ἡ λίθος φύεται ἡ ξαινομένη καὶ ὑφαινομένη, ὥστε τὰ ὑφάσματα χειρόμακτρα γίνεσθαι. ῥυπωθέντα δὲ βάλλεσθαι * καὶ ἀποκαθαίρεσθαι τὸν πίνον τῇ πλύσει παραπλησίως, In Aldinis codicibus quędam uocabula supersunt. Tu in hũc modum suprascriptũ emenda.

Lapis Caristius

Bulbus lanifer

Est & bulbi genus lanam ferens, quod in litoribus nascitur. Habet autem lanam sub primis tuniculis, inquit Theophrastus apud Athenæum, in secundo. ὑφαίνεται δὲ ἐξ αὐτοῦ καὶ ποδεῖα καὶ ἄλλα ἱμάτια. hoc est: Texuntur autem ex ea fasciæ pedales, & alia uestimẽta. ut & Phænias ait. χειρόμακτρα ἃ καλεῖται, inquit Athenę9 in 9. ὧ τὰς χεῖρας ἀπεμάττοντο. id est: quibus manus abstergebãt. Plinius 19. capite secũdo. Theophrastus

χειρόμακτρα

 autor

autor eſt, eſſe bulbi genus circa ripas amnium naſcẽs, cuius inter ſummum corticem, eamq́; partem qua ueſcuntur, eſſe laneam naturam, ex qua mapalia, ueſtesq́; quondam cõficiebantur. Sed neq; regionem in qua id fiat, neq; quicquam diligentius, præterquàm eriophoron id appellari. Plinius quoq; in 12. multa refert de arboribus Perſicæ inſulæ, lanigeris, quem, ſi non eſt moleſtum, uide. Neq; enim in hunc libellũ noſtrum trãſcribere eſt animus. Quin & alia plæraq; prudentes ſcientesq́; omiſimus, ne in immenſum ijs, quæ Græci uocant ἀπροσδιόνυσα, uolumen excreſceret. Byſſus etiamnum lini ſpecies in India naſcens, iam uero & Aegypto, ex arbore lanicium quoddam fit, ex quo ueſtem factam quis lineam magis dixerit, quàm laneam. Sola enim craſſitudine à linea differt. autor Pollux. Plinius uero circa Oelim in Achaia gigni autumat, mulierum maxime delicijs.

Eriophoron

Byſſus

CAPVT V.

VEL Serica.) Seres gens Indica Stephano de urbibus. Sunt & qui eos inter Schytas adſcribãt, qui ſpectant ad orientem æſtiuum. Vermiculus quidam apud eos eſt, qui σὴρ appellatur, ac ſericũ inde appellatum procreat. Quod & ſentit Pollux in ſeptimo ad Commodum. Cuius uerba placitum eſt ſubſcribere. ἔνιοι δὲ, inquit, καὶ τοὺς σῆρας ἀπὸ τοιούτων ἑτέρων ζώων ἀθροίζειν φασὶ τὰ ὑφάσματα.

Seres

σὴρ.

Sericũ unde dicatur

Vergilius.

Ignoti facie, ſed noti uellere Seres.

Martialis quoq; ſerica, pro ueſte ſerica uſus eſt:

Nec aliter dentes, quàm ſerica noſtra reponis.

Serica

Apud Tacitum in ſecundo, ſirica ſcriptum eſt, pro ſerica. Proximo ſenatus die, multa in luxum ciuitatis dicta à Q. Haterio conſulari, Octauio Frontone prætura functo, decretumq́; ne uaſa auro ſolida, miniſtrandis cibis fierent, ne ueſtis ſerica uiros fœdaret.

Taciti locus

ret. Tacitus quoque imperator, ut Flauius Vopiscus scriptum reliquit, holosericæ uestis usum, omibus uiris interdixit. Et autem holoserica uestis tota ex serico, nulla alia materię, qua primus Romanorum usus est Antonius Heliogabalus, autor Lampridius. Subserica uero est cuius substamen ex serico est, cuiusmodi fortasse uidetur id quod Satin de bruges uulgo dicimus. Holosericæ uestis precium immensum fuisse cõijcio, ex Flauio Vopisco in Aureliano, his uerbis: Vestem holosericam, neque ipse in uestiario suo habuit, neq; alteri utendam dedit. Et cum ab eo uxor sua peteret, ut unico pallio blateo serico uteret, ille respondit, absit ut auro fila pensentur. Libra enim auri tunc libra serici fuit. Hactenus Flauius. Blateum pro purpureo interpretatur Baptista Aegnatius. Neq; uero cuipiam mirum uideri debet. quandoquidem antea conqueritur Plinius, tam longinquo orbe peti, ut in publico matrona transluceat. Adde quod gens illa, unde sericum petitur, nullum cum cæteris mortalibus habet commercium. Quod Stephanus ait, ἀπροσμιγὲς ἀνθρώποις. Nunc passim in Italia, & in ea Lucę, magna uis & copia monachorum nescio quorum, quos refert Procopius, uermiculorum semen, id est, ut ita dicam, ouula, imperatori Iustiniano Cõstantinopolim ex Serinda Indiæ ciuitate, attulisse, unde toti fermè Europæ copia facta. Est mihi soror Martha nomine, quæ istiusmodi lanicio uelut altera Pallas, summopere delectatur, quæ me istorum uermiculorum naturã docuit. Appetẽte uere oua, piscium ouis haud absimilia linteolo adhærescentia, radijs solis exponunt, caloreq; fouent. Quo fit ut uermiculi excludantur, quos primum lactucis, mox mori folijs enutriũt. quibus iã grandioribus penulas cuiq; chartaceas (ut ita dicã) uel inuolucra potius, distribuũt, qbus inclusi mirabili naturę opere lanicio sese inuoluũt, cui color

Tacitus imperator

Holoserica uestis

Subserica

Aureliani dictum

Blateus color

Serũ barbaries

Serinda ciuitas

Martha Baysia

partim

partim candidus, partim flauus. Ammianus Marcellinus lib. 23. aliter sentire uidetur, cuius uerba libitũ est adscribere. Agunt autem ipsi quietius Seres, armorum semper & præliorum expertes, utque hominibus sedatis & placidis est ocium uoluptabile, nulli finitimorum molesti. Cœli apud eos iucũda, salubrisq; temperies, aëris facies munda, leniumq; uentorum commodissimus flatus, & abunde syluæ sublucidæ, à quibus arborum fœtus aquarum asperginibus crebris, uelut quędam uellera mollientes, ex lanugine & liquore admixtam subtilitatem tenerrimam pectunt, nentesq; subtegmina, conficiunt sericum ad usus ante hac nobilium, nunc etiam infimorum sine ulla discretione proficiens. In qua opinione fuisse uidetur Vergilius, cum ait:

Folijs depectunt uellera Seres.

Et Plinus in sexto. Seres lanicio syluarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium caniciem.

Medica uestis

Vestis serica olim Medica dicebatur, autor Procopius lib. primo de bello Persico.

CAPVT VI.

Bombyces

Bõbycina

VEl bombycina.) Bombyces telas aranearum more texunt, inquit Plinius, ad uestem luxũq; fœminarum, quę bombycina appellãtur. Quod & dixisse uidetur Pollux in septimo ad Commodũ, his uerbis. τὰ δὲ ἐκ βομβύκων, σκώληκές εἰσιν οἱ βόμβυκες, ἀφ' ὧν τὰ νήματα ἀνύεται, ὥσπερ ὁ ἀράχνης. Bombycum telam prima retorqueri, rursusq; retexere inuenit in Co, mulier Pamphile, Plantis filia, non defraudanda gloria excogitatę industriæ, ut denudet fœminam uestis bombycina. Martialis.

Pamphile Coa

Fœmineum lucet sic per bombycina corpus.

Coa uestis

Quæ à Co insula, Coa uestis appellat. Propertius.

Quid iuuat ornato procedere uitta capillo,
Aut tenues Coa ueste mouere sinus? Ouidius

Siue

Siue erit in Cois,Coa decere puta.

Viri quoq; utebantur,quod probri uice arguit Plinius his uerbis:Nec puduit has uestes etiam uiros leuitate usurpare,propter onera æstiua,intantum à lorica gerenda discessere mores ut oneri sint etiam uestes.Assyria tamen bombyce fœminis cedimus. Consideranti uero mihi,atq; animũ conuertenti ad ea quæ Plinius de Coa bombyce scriptum reliqt,isti uermimiculi, quos apud sororẽ nutriri uidimus,ij ipsi sunt qui bombyces à Plinio describũtur.Cuius uerba,obsecro te candide lector, mecum etiam atq; etiã considera.Etenim si uerum est,falluntur, qui sericum putant esse quã uulgo setam dicimus, quamq; conficiũt isti uermiculi,q passim in Italia & Gallia lanicij causa nutriuntur. Verba Plinij hæc sunt. Fieri autem primo papiliones paruos,nudosq;.Mox frigorũ impatientia uillis inhorrescere, & aduersus hyemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radente foliorum lanuginem in uellera.Hãc ab his quoq; cogi,subigiq; unguium carminatione,mox trahi inter ramos,tenuari ceu pectine, postea apprehensam corpore, inuolui nido uolubili,tunc ab homine tolli,fictilibusq; uasis tepore & furfurum esca nutriri, atq; ita subnasci sui generis plumas qbus uestitus ad alia pensa demitti. Quæ uero capta sit lanificia humore lentescere,more ceræ,mox in fila tenuari iunceo fuso.

Quid proprie sericum

CAPVT VII.

De uestib⁹ aureis

NEc est quod mireris,hic iureconsultum,nullam de aurea ueste fecisse mẽtionem. Nam ad ea potius debet adaptari ius,quæ & frequenter & facile,quam ad ea quæ perraro eueniunt, τὸ δὲ ἅπαξ ἢ δὶς,ut ait Theophrastus,παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται. Neq; enim tam frequens erat usus panni aurei, tẽporibus illis,quã est hodie,quo uel hippotoxotæ nostrates, nec nisi proscisso utuntur. Sed tamen tunica aurea

T. Priscus

aurea triũphasse Tarquinium Priscum Verrius apud Plinium tradit. Asseuerat'q; idem Plinius, se uidisse Agrippinam Claudij principis uxorem sedente eo naualis prælij spectaculum, assidentem ei indutam paludamẽto auro textili, sine alia materie. Quod uero de

Cornelius Tacitus

paludamento aureo ait Plinius, Cornelius Tacitus, qui in historia conscribenda Plinium nõ semel sequutus uidetur, non paludamentum dixit, sed chlamydem auratam. Vt autem nihil insit discriminis, inter paludamentum & chlamydem, tamen nõ idem uidetur auratũ dicere, & auro textili nulla alia materie. Verba Taciti non grauabor subscribere, quando nõ parum facere uidẽtur, ut mens Plinij apertior fiat & dilucidior. Ea sunt in 12. Sub idem tempus inter lacũ

Expẽsus locus Taciti

Fucinum, amnem'q; Lyrin, perrupto monte, quo magnificẽtia operis à pluribus uiseretur, lacu in ipso nauale prælium adornatur, ut quõdam Augustus, structo cis Tyberim stagno, sed leuibus nauigijs, & minore copia ædiderat. Claudius triremes, quadriremes'q; & undeuiginti hominum milia armauit cincto ratibus ambitu, ne uaga perfugia forent, ac tantum spacium amplexus, ad uim remigij, & gubernantium artes, impetus nauium, & prælio soliti in ratibus prætoriarũ cohortiũ manipuli, turmæ'q; adstiterãt antepositis, ꝓpugnaculis, ex quis catapultę balistę'q; tenderentur. Reliqua lacus classiarij rectis nauibus obtinebant, ripas & colles ac montium ædita, in modũ theatri multitudo innumera cõpleuit, proximis è municipijs, & alij urbe ex ipsa, uisendi cupidine, aut officio in principẽ. Ipse insigni paludamento, neq; procul Agrippina, chlamyde aurata præsidere. Vides ut quod Plinius paludamẽtũ auro textili dixit, Tacitus, chlamydẽ auratã dixerit, sed Plinio testi oculato fides potius habenda. Ouidius quoq; pallæ aureæ meminit.

Palla aurea

Ipse deus uatum palla spectabilis aurea.

Porrò

Porrò autem utebantur auro intexto, inuento regum Asię in Attalicis maxime. Plinius in Octauo. Aurum intexere in eadem Asia inuenit Attalus rex, unde nomen Attalicis. Quin & illud adscribendum duxi, quod de Aureliano Vopiscus, habuisse uidelicet in animo, ut aurũ, neq; in cameras neq; in tunicas, neq; in pelles, neq; in argẽtum uerteretur, dicens: plus auri esse in rerum natura, quàm argenti, sed aurum per uarios bractearum, filorum & liquationum usus perire, argentum autem in suo usu manere. Idem Vopiscus autor, Tacitum imperatorem auro clauatis uestibus interdixisse. Nam & ipse autor Aureliano fuisse perhibetur, ut aurum à uestibus & cameris & pellibus submoueret. Auro clauatæ uestes quæ sint, docet Ioannes Baptista Aegnatius, uir doctissimus, in scholijs suis in Lãpridium, & alios. Ait enim eas esse, quæ clauos aureos haberent, credo ex Festo Põpeio, apud quem legere est, clauata, dici uestimenta clauis intexta aut calciamẽta clauis cõfixa. Sed cũ addit: Nos flores appellam⁹, haud satis qd uelit, intelligo. Si eñ de ijs quos boutõs & fers dor, & orfres, dicimus, illi prorsus assentior, de qbus sentire uidet Iurecõsultus in l. Cũ aurũ. cũ l. se. supra eodem. Quemadmodũ, inquit, claui aurei & purpurei, pars sunt uestimentorum, & si non sunt claui uestimentis cõsuti tamen ueste legata cõtineri. Si uero de illis floribus intelligat, qui eorũ artificio uestib⁹ inserũt, qs acupictores dicimus uide tu lector etiã atq; etiã, ne te tãti uiri autoritas decipiat. οὐ γὰρ πρό γε τῆς ἀληθείας τιμητέος ὁ ἀνὴρ, καίπερ ὢν ἐλλόγιμος ἐν τοῖς πάνυ. Siqdẽ Vlpian⁹, ut diuersa adscripsit hac ipsa lege insitas picturas, & clauos aureos, cũ ait: Et quæ his accessiõis uice cedũt, quæ sunt insitæ picturę, clauiq; q uestibus insuũt. Quintilian⁹ li. 3. Vt affert lumẽ clau⁹ purpurę loco ĩsertę, ita certe neminẽ deceat ĩtexta plurib⁹ notis uestis. Quib⁹ uerbis Gil. noster censet

Attalus Attalicæ

Dictũ Aureliani

Baptista Aegnati⁹

Clauata

Claui aurei

Insitæ picturæ

I. Gillius.

censet elici posse unicum tantum clauum purpureum adiici tunicæ, quæ ob id dicatur tunica laticlaui & latus clauus, quod haud scio an uerum sit. Quod autē ait Vlpianus, insitæ picturæ, inde pictæ uestes dictæ, quas iam apud Homerum fuisse constat. Pli. unde triumphales natę. Iuuenalis.

Pictę uestes

Et latum pictæ uestis considerat aurum.

Babylon

Colores diuersos picturæ intexere Babylon maxime celebrauit, & nomen imposuit. Plurimis uero liciis, texere, quæ πολύμιτα appellāt, Alexandria instituit. Martialis.

Polymita

Hæc tibi Memphitis tellus dat munera, uicta est
Pectine Niliaco iam Babylonis acus.

CAPVT VIII

Præcingendi, ut cingulum, ut zona, & quæ præcingendi caussa parari solent.

Zona

Quod uero ad zonam pertinet, illud non omiserim quod Strabo lib. Geogra. quarto scriptum reliquit. Gallos enim solitos dare operam, ne obesi fierent, & uētricosi, punireq́ iuuenem certam zonæ mēsuram excedentē. Verba Strabonis subscribam. Tu q Gręce nescis ipsa transmitte. ἴδιον δὲ καὶ τοῦτο. ἀσκεῖν γὰρ αὐτοὺς μὴ παχεῖς εἶναι, μηδὲ προγάστορας. τὸν δ' ὑπερβαλλόμενον τῶν νέων τὸ τῆς ζώνης μέτρον ζημιοῦσθαι. Succincti dicuntur milites, quod breuioribus sagis utentes altius cincti uidentur. Accincti quoq́ gladio. Tacitus in undecimo. Feruntq́ militem, quia uallum nō accinctus, atq́ alium, quia pugione tātum accinctus foret morte punitos. Nonnunquam uero ignominię causa cogebantur milites tunicati & discincti fossam fodere, pręsentibus, spectātibusq́ aliis militibus. Qua pœna usum Lucullum in eos milites, à quibus in quodā pręlio fuga cœpta, autor Plutarchus in Lucullo. ἀτιμίαν τινὰ τοῖς φεύγουσι νενομισμένην προσέβαλε, κελεύσας ἐν χιτῶσιν ἀζώστοις ὀρύξαι δωδεκάποδα τάφρον ἐφεστώτων καὶ θεωμένων

Succincti
Accincti

Discincti

μένων τῶν ἄλλων στρατιωτῶν. Cæſar item Auguſtus pro delictorum genere uarijs ignominijs milites affecit, ut ſtare per totum diem iuberet, ante prætorium, interdum diſcinctos, tunicatosq́ꝫ. autor Traquillus. Cęterum hoc in loco, bona tua uenia, lector candide, Iureconſultum agam. Aduerte tu rabula, quia eſt de pane lucrando, ait Vlpianus præcingendi, non autē accingendi. Si enim accingendi dixiſſet, ueſtimētorum appellatione gladius comprehenderetur. quod nequaquam uidetur rationi conſentaneum. De armis quæ tegendi cauſa parari ſolent, dubium uideri poteſt. Mouet quæſtionem, primum, quod loricam antiqui lineam geſtabāt, ac ipſe Magnus Alexander, qui Aſiæ imperium obtinuit, lorica linea uſus dicitur, ut memini me legiſſe apud Plutarchum in Alexandro. Et thoracibus lineis antiquos pugnaſſe teſtis eſt Homerus. Deinde quod iſtiuſmodi arma tegumenta corporis appellat Liuius his uerbis. Arma his impata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, omnia ex ære hæc, ut tegumenta corporis eſſent. Poſtremo quod huius legis contextu uidetur militaria omnia comprehendere. Ait enim: Vt ſaga & reliqua ſimilia. Saga enim militum ſunt, ut aliâs dicam. Quare ſi proponatur Sempronius miles teſtamento ita cauiſſe: Omnia mea ueſtimenta Caio Sceuæ cōtubernali meo do, lego, quæſtio eſt, an huic legato arma quæ tegendi cauſa parata ſunt, quibusq́ꝫ utebatur Sempronius legato cedāt. Reſpondeo ſecundum ea quæ proponantur, non cedere. Siquidem alia cauſa ueſtimentorum, alia armorum. Veſtimenta enim inuenta ſunt, ut nos à frigoribus, calore, & imbre tutarentur, arma uero, ut à telorum impetu. Cum igitur ſeparata ſint, eorꝫ ſeparata quoqꝫ ratio ſit neceſſe eſt. Si mihi non credis, citabo tot iura, gloſſas ſingulares & unicas, quot unquā Barbatius in ſuis conſilijs.

Cæſar Auguſtus

Præcingere, accingere

Lorica linea

Thoraces linei

Saga

Veſtimenta

Arma

CAPVT IX.

Toga quæ fuerit

Veluti togæ)Tunicæ toga ſuperimponebatur, uel tunicis potius. Nec mihi uelim fidē ut adhibeas, niſi autorem laudarim ἀξιόπιστον, Plutarchum ſcilicet, qui in Tiberio & Caio ſic ait: αὐτοῦ δὲ τοῦ τιβερίου φεύγοντος ἀντελάβετό τις τῶν ἱματίων, ὁ δὲ τὴν τήβεννον, id eſt togam, ἀφεὶς, καὶ φεύγων, ἐν τοῖς χιτῶσιν ἀσφάλη. Quibus uerbis apparet, cū quis Tiberij ueſtimēta cōprehēdiſſet, abiecta toga eū aufugiſſe, tunicatūq; cecidiſſe. Toga erat Romanorū. Auguſtus igitur, uiſa quondā pro concione pullatorū turba, indignabūdus acclamitans: En ait, Romanos rerum dominos, gētemq; togatam. Et ſanè fuit tempus, quom fex uulgi non temere unquam Romæ toga uteretur, ſed ſola tunica. Quamobrem plebē Romanā Tacitus tunicatū populū appellat. Cuius uerba extant in oratorū dialogo. Quod ſæpius uulgus imperitū & tunicatus hic populus tranſeuntis nomine uocat, & digito demonſtrat. Quod uero τήβεννον Plutarchus dixit, Atheneus τήβενναν dixit, in quinto, ubi de Antiocho, πολλάκις δὲ καὶ τὴν βασιλικὴν ἀποθέμενος ἐσθῆτα τήβενναν ἀναλαβὼν, περιῄει κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀρχερεσιάτων. Meminit & in decimo, ijſdem fermè uerbis. Toga quoq; pro pacis artibus. Caſſius ad Tullium. Eſt em̄ tua toga omniū armis felior. Enimuero antiquitus, uel in bello togis utebantur Romani. autor Plautarchus in Coriolano. ἦν δὲ ὅτι τοῖς ῥωμαίοις ἔθος, εἰς τάξιν καθισταμένοις, καὶ μέλλουσι τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνειν, καὶ περιζώννυσθαι τὴν τήβεννον, ἅμα καὶ διαθήκας ἀγράφους γίνεσθαι τριῶν ἢ τεττάρων ἐπακουόντων ὀνομάζοντας τὸν κληρονόμον. hoc eſt: Fuit autem temporibus illis mos Romanis, ut in acie conſtituti, priuſquàm clypeos reciperent, togaſq; præcingerent, teſtamenta in procinctu facere, tribúſque aut quatuor audiētibus, hæredem nominatim inſtituere Et hoc erat teſtamentum quod procinctum appellatur

Tunicat⁹ populus

τήβεννος τήβεννα

Toga pro pacis artibus

tur à Iustiniano, titulo de testamẽtis. Poëtę togulam usurpant pro toga, ni fallor, — Testamentũ ꝑcinctũ; Togula

Martialis

Trita quidem nobis togula uilisq́;, putrisq́;,
Denarijs tamen hanc non emo Basse tribus.

Et in septimo.

Pro togula debes, hoc ad te pertinet Olle.

A' toga fit togatus & togatulus, ut apud Martialem undecimo. — Togatus; Togatulꝰ

Iam parce lasso Roma gratulatori,
Lasso clienti, quàm diu salutator,
Anteambulones, & togatulos inter
Centum merebor plumbeios die toto. Et in eodem.
Hoc quisquam ferat, ut tibi tuorum
Sit maior numerus togatulorum.
Librorum mihi sit minor meorum.

Cum ait Martialis, centum plumbeios pro centum quadrantibus accipe, quibus hodieq́; Romani utunt & quatrins uocant uulgo, corrupto uocabulò, ut ferè fit, ita tamen ut mirum quantũ desciuerit. Quod eñ Latini quadrans dicebant, hodie Romani dicũt quatrin, quorum decem duodecim denariolis, id est duodeno permutantur, ut prolixissimè docuit Budæus in libris de asse. Budęus inquam ille, qui uelut alter Mercurius, mira ingenij felicitate, dicã, an industria, rem nummariam iam pridem antiquitatis tenebris inuolutam, uel immersam potius, uelut ab inferis reuocauit. Quo nomine studiosorum sanè nullus duntaxat eorum, à quibus liuor abest, quin illi hoc tempore plurimum debeat, & debere fateatur, si qui sint qui inuideant, — Plumbei; Quadrãs; G. Budæi laus

Rumpatur quisquis rumpitur inuidia.

Per centum quadrantes sportulam intellige, quæ togatis dabatur à potentioribus, ut deducerentur & reducerentur per urbem incedentes. — Sportula

Martialis.

Si matutinos facile est tibi rumpere somnos
Attrita ueniet sportula sæpe toga.

Idem Martialis:

Nec uocat ad cœnam Marius, nec munera mittit,
Nec spondet, nec uult credere, sed nec habet.
Turba tamen non deest sterilem quæ curet amicum.
Heu quàm perfatuæ sunt tibi Roma togæ.

Solebant enim Romani togati potentiores comitari per urbem. Tullius ad Atticum primo. Quom ad forũ stipati gregibus amicorum descendimus. Quod ipsi Martiali erat permolestum. quippe qui inter cæteras uitæ felicitates togã raram optet. Versus ipsius quoniam uisi sunt iucundissimi, & ad uerbum ediscẽdi, lubentes commeminimus.

Toga rara

Vitam quæ faciunt beatiorem
Iucundissime Martialis, hæc sunt.
Res non parta labore, sed relicta,
Non ingratus ager, focus perennis,
Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, salubre corpus,
Prudens simplicitas, pares amici,
Conuictus facilis, sine arte mensa,
Nox non ebria, sed soluta curis,
Non tristis thorus, attamen pudicus,
Somnus qui faciat breues tenebras.
Quod sis esse uelis, nihilq́; malis,
Summum nec metuas diem, nec optes.

Togam raram optat, id est, ne cogatur bene mane togatus circumuolitare limina potentiorum, salutationis defuncturus officio. Nec tanti putat esse sportulam illam, quæ cuiq; in dies singulos dabatur, centum scilicet quadrantes. Ea summa nũmi nostratis ualet decem solidos. De qua Iuuenalis in prima.
Sportula primo.

Centum quadrãtes

Limine

Limine parua ſedet turbæ rapienda togatæ.

Et paulo poſt.

Denſiſſima centum
Quadrantes lectica petit.

Et apud Martialem ſexcentis in locis. Fuit tempus quom toga commune ueſtimentum eſſet diurnum ac nocturnũ,& muliebre & uirile. Poſtea uero mos fuit, ut mulieres adulterij conuictæ uirili toga indutæ, in publicum procedere cogerentur, ut legi apud Iſidorũ non omino peſſimum autorem. Cui adſtipulari uidetur Martialis, cum ait: Adulterij pœna

Coccina famoſæ donas, & ianthina mœchæ,
Vis mage, quæ meruit mittere, mitte togam.

A toga, togatus. Inde Lucullus, piſcinarius Xerxes togatus, à Magno Pōpeio dictus, ut teſtatur Plinius. Vt uero Plutarchus refert, à Stoico Tuberone, his uerbis in Lucullo καὶ διαίτας ἐναλίους κτίζοντα ὁ στωϊκὸς τουβέρων θεασάμενος, ξέρξην ἐκ τηβέννου προσηγόρευσεν, hoc eſt: Et maritimas ædes excitantem conſpicatus Tubero Stoicus, Xerxem eum togatum appellauit. Interpres uertit Xerxem ex togato homine. id quam recte, uel mediocriter eruditi iudicabūt. A' toga quoq; dictæ comœdiæ togatæ, quæ Romanorum, palliatæ uero quæ Græcorum. Iuuenalis: Togatus Xerxes togatus Comœdię togatæ

Impune ergo mihi recitauerit ille togatas?

CAPVT X

SAturnalibus per quinq; dies S. P. Q. R. togas reponebant, & ſyntheſibus utebātur, & erāt uiliores ueſtes. Martialis in apophoretis. Syntheſis

Dum toga per quinas gaudet requieſcere luces,
Hos poteris cultus ſumere iure tuo.

Syntheſis quoq; accipitur pro tota ueſte in ueſtiario compoſita. in leg. Titia. §. Semproniæ, infra. Syntheſis enim Græcum uocabulum compoſitionem notat. Nec hoc loco neceſſarium puto aliorum deliramen- σύνθεσις.

Gallia togata

ta super hac re referre. À toga Galliæ pars dicta togata, quod eius regionis homines toga passim uterētur. Et est Italiæ pars quæ intra Padū, Rubiconemq́ue ac Apenninum montem est, ut Plinius docet & Ptolemæus.

Martialis.

Gallia Romanæ nomine dicta togæ.

Hispani togati

Dicti quoque Hispani togati, & stolati, qui Beticā incolūt, Latinorumq́ue ius adepti sunt. & in quorum agris coloniæ Romanorum deductæ. Autor Strabo in tertio καὶ δὴ, inquit, τῶν ἰβήρων ὅσοι ταύτης εἰσὶ τῆς ἰδέας στολάτοι λέγονται καὶ τογάτοι. Togati etiamnum dicūtur

Togati, pacis amatoribus

pacis amatores. Tullius lib. quarto ad Atticum: Ergo erimus ὁπλῖται, qui togati esse nolumus. Toga pura,

Toga pura

tyrones, nouæq́ue nuptiæ induūtur. Plinius in octauo ubi de C. Cęcilia loquitur. Ea prima texuit rectam tunicam, qua simul cum toga pura Tyrones induuntur nouæq́ue nuptæ. Tullius ad Atticū. Et si Ciceroni meo togam puram cum dare Arpini uellem, hanc eram ipsam excusationem relicturus ad Cæsarem. Et alibi

toga ἀπόρφυρος & τέλειος

non semel. Toga pura quid sit, si nescis, disce ex Plutarcho in Antonio. ἐγγράφων μὲν εἰς ἐφήβους τὸν κλεοπάτρας παῖδα καὶ καίσαρος, τὸ δὲ ἀπόρφυρον καὶ τέλειον ἱμάτιον ἀντύλλῳ τῷ ἐκ φουλβίας περιτιθεὶς. hoc est: Adscribēs inter ephebos Cleopatræ filium & Cæsaris, iustam uero & sine purpura uestem Antyllo suo ex Fuluia filio imponens. Hoc ideo uerti ad uerbum, ut Græcarum literarum rudes intelligerent, eam uestem, quæ toga pura à Cicerone dicitur, ἀπόρφυρον, id est, sine purpura, & τέλειον, id est, iustam, ut opinor, uirilē dici à Plutar-

ἀνδρεῖον ἱμάτιον

cho. Nec me fallit alibi à Plutarcho dici ἀνδρεῖον ἱμάτιον, in Bruto scilicet, his uerbis: οἱ δ' ἄλλοι πρὸς κάσσιον ἀθροισθέντες τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸ καλούμενον ἀνδρεῖον ἱμάτιον ἀναλαμβάνοντα κατῆγον εἰς ἀγοράν. Hoc est: Alij Cassio congregati, eius filium sumentem uirilem togam, deducebant

Eadem est uirilis & pura

cebant ad forum. Quod si quis negaret eandem esse uirilem & puram, quod ad masculos, conuincam ex Tranquillo in Augusto, his uerbis: Legata, uel partes hæreditatum, & à quibuscunque heredibus relicta sibi, aut statim liberis eorum concedere, aut si pupullari ætate essent die uirilis togæ, uel nuptiarũ. Quod ait, uel nuptiarum, pro puellis accipio, quæ ut inquit Plinius, toga pura eo ipso die induebantur, quę in nouis nuptis inepte uirilis diceret. At in masculo & toga pura & toga uirilis, nisi fallor, dici põt. Nec me fallit Perottũ aliter scripsisse, quare fit ut subsistã. Nec tamẽ te moueat, quod Plutarchus alibi, καθαρὰς ἐσθῆτας, καὶ καθαρὸν ἱμάτιον dixerit, id est, si uerbum è uerbo uelis puras uestes, & purum pallium. Ego enim pro candido accipiendum uel ipsius Plutarchi uerbis comprobabo. Plutarchus in Catone, ubi ait, uiros Antiochẽses ad excipiendum Pompei libertum Demetrium, festo cultu ornatos. ἐσθῆτας δὲ, inquit, καθαράς, ἔνιοι καὶ στεφάνους εἶχον, id est: Vestes quoque candidas nonnulli & coronas habebant. Interpreti condonandum, quod puras uerterit, uerbum è uerbo. Ipse enim Plutarchus hanc eandem historiæ partem in Pompeio retexens, ἐν ἐσθῆσι λευκαῖς, id est in candidis uestibus ait. Sic & in Aemilio. ἐθεῶντο καθαραῖς ἐσθῆσι κεκοσμημένοι. Sic meo quidem iudicio, toga pura dicebatur, cui nulla purpura prætexta erat. Posita uero prætexta, uirilem togam sumebant Romani, decimasexta annorum ætate, ut conijcere est, ex Tranquillo in Augusto, in hæc uerba. Duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctam pro concione laudauit. Quadriennio post, uirili toga sumpta. Ipse tamen permisit liberis senatorum, quo celerius reipub. assuescerent, protinus uirilem togam, latum clauum induere. autor Tranquillus. Porrò autem prætexta dicebatur cui purpura prætexitur, quam Plutarchus in Ser-

καθαρὸν ἱμάτιον

Pura pro candida

Virilis toga

Prætexta

περιπόρφυρος

torio περιπόρφυρον appellat. οἱ δὲ πατέρες, inqt, ἥδοντο θαυμαστῶς τοὺς παῖδας ἐν περιπορφύροις ὁρῶντες. hoc est: Patres uero mirificè lætabantur, cum prætextis ornatos filios cernerẽt. Et in Romulo. γέροντα μὲν ἄγουσι διὰ ἀγορᾶς εἰς καπιτώλιον ἐν περιπορφύρῳ, βοῦλλαν αὐτῷ παιδικὴν ἅψαντες. hoc est: Senem ducunt per forum in Capitolium, in prætexta, bulla puerili illius collo apposita. Interpres purpura pro prætexta posuit, haud scio ꝗ bene. Tuum lector sit iudicium. Prætextatos quoque pueros Plutarchus περιπορφύρους appellat, his uerbis in Publicola. τούτοις ὁμήρους ἔδωκαν ἐξ εὐπατριδῶν περιπορφύρους δέκα, καὶ παρθένους τοσαύτας. Hoc loco interpres præter cõsuetudinem, feliciter uertit. Horum gratia decem prætextati, totidemq́ue uirgines ex patritio genere obsides dati. Quid autem sit prętexta, rem hactenus paucis cognitam, à nemine certè, quorum scripta legerim, satis explicatã, ego σὺν θεῷ μέν τοι, aperiam. Pærtexta dicebatur ea toga cuius oræ & circuitus purpura prętextus erat. Hac de re περιπόρφυρος à Plutarcho dicta, quasi habens in circuitu purpuram intextam. Quemadmodum enim apud Pollucem, περίλευκον dicitur uestis ex purpura, uel alio colore in circuitu album intextũ habẽs, sic περιπόρφυρος meo q̃dẽ iudicio, dicitur uestis, ἡ ἐξ ἄλλου χρώματος ἐν τῷ περιδρόμῳ ἔχουσα πορφύραν ἐνυφασμένην, & cuius limbus erat purpureus. Quod & uelle uidetur Macrobius in primo, capite sexto, cum ait: Dum toga cui purpura prætexitur. Et Liuius quartæ decadis, 40. in hæc uerba: Purpura uiri utimur prætextati, in magistratibus, in sacerdotijs, liberi nostri prætextis purpura togis utũtur. Magistratibus in colonijs, municipijsq́ue togæ prętextæ habendæ ius est. nec id, ut uiui solum habeant tantum insigne, sed etiam ut cum eo crementur mortui. fœminis duntaxat usum purpuræ interdicemus. Id enĩ Liuius lib. secundo tertiæ decadis: Hispani lin-

Prętextati

Prętexta qd. pprie

περίλευκον

teis

teis prætextis purpura tunicis, candore miro fulgentibus, constiterant. Huius loci me admonuit alter seculi nostri Liuius Paulus Aemilius, uir doctrinæ singularis. Athenæus in sexto. χιτῶνας περιπορφύρους appellat. ἀλουργᾶ μὲν ἀμπεχόμενοι περιβόλαια καὶ χιτῶνας ἐνδεδυκότες περιπορφύρους. hoc est: Purpureis amicti circũiectis, & tunicas induti prętextas. Quibus uerbis palàm fit prætextam dici togam purpura in circuitu contextã. Neque enim tunicæ illæ miro candore fulgerẽt, si totæ contextæ purpura fuissent.

Paulus Aemilius

χιτῶνες περιπόρφυροι.

Iam & hoc uerbum prætexo, uideo usurpari à probatis autoribus pro eo quod uulgo dicimus bordare, & cooperire bordum. Ausonius: Tu Auguste uenerabilis, districtus maximo bello, assultãtibus tot milibus barbarorum, quibus Danubij ora prætexitur, id est, cooperta & bordata. Aldini codices habent protexitur. Sed magis placet ut prætexitur legas Cicero in secundo de diuinatione: Atque in Sibyllinis ex primo uersu cuiusque sententiæ primis literis illius sententiæ carmen omne prætexitur. Ouidius quoque, prætexta pro bordata usus est isto uersu.

Prætexo

Ausonij locus.

Quid referam Baias, prætextaque littora uelis?

Plinius quoque, prætexta tuguriorum posuit 16. Cortex è fago, tilia, abiete, picea in magno usu agrestiũ, uasa, corbesque, ac patentiora quędam, messibus conuehendis, uindemijsque faciunt, atque prætexta tuguriorum, hoc est, ut interpretor, borda tecti ipsorum tuguriorum. Georgius Merula Dionis interpres in Traiano, prætextam purpuram appellat, in ipso statim principio. Ego omni asseueratione affirmare ausim Georgium non intellexisse, quid esset in Dione, περιπορφύρῳ & uertisse purpurea. Et fortasse in Græco codice, quẽ uidere mihi non contigit, scriptum est τηβέννῳ περιπορφύρῳ, id est toga prętexta. Quod si uerum est fallsus est ipse, at alij fermè ad unum omnes, quorum quidem

Georgius Merula

Prætextæ origo

scripta uulgata sunt. Prætexta apud Hetruscos origi nē inuenere, ut inquit Plinius. Quod & sentire uidet Strabo in quinto. λέγεται δὲ καὶ ὁ θριαμβικὸς κόσμος, καὶ ὑπατικὸς, καὶ ἁπλῶς ὁ τῶν ἀρχόντων ἐκ ταρκονίων δεῦρο μετενεχθῆναι. hoc est: Aiunt autem & triumphalia, & cōsularia, ac omnium ferè magistratuū, ex Tarquinijs huc delata. prætexta enim magistratuum erat, ut docuimus ex Liuio, qua utebant censores, qui erant uelut in apice, & culmine dignitatis constituti. Athenæus dipnosophistôn 4. καὶ παρὰ ῥωμαίοις οἱ τιμηταὶ, μεγίστη δ' αὕτη ἀρχὴ, τὴν περιπόρφυρον ἐνδεδυκότες, καὶ ἐστεφανωμένοι πελέκει τὰ ἱερὰ κατέβαλλον. hoc est: Apud Romanos & Censores, maximus uero is magistratus est, prętextam induti, coronaq́; redimiti securi uictimā mactabant. Cæterum regnante Romulo, cum capitolio à Sabinis capto, medio in foro signis collatis dimicarentur, matronarum intercursu inter duas acies, prælium sedatum est, quamobrem mulieribus honores à Romanis permulti sunt delati, primū his trāscribentes uia cedere, deinde præsente muliere obscœnū nil dicere, nec nudum aspici: præterea ne causam dicerēt apud eos iudices, qui de cæde sunt constituti, postremo, ut earum pueri bulla aurea ornarentur & prætexta. Plutarchus in Romulo. φορεῖν δὲ, inquit, καὶ παῖδας αὐτῶν τὴν καλουμένην βοῦλλαν, ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὅμοιον πομφόλυγι περιδέραιόν τι, καὶ περιπόρφυρον. Interpres cum quid περιπόρφυρον uellet, non satis intelligeret, omisit. Necq; uero nescius sum Macrobium aliter scriptū reliquisse. Sed apud me maior Plutarchi autoritas. Tu Macrobium uide cap. sexto libri primi. Tullus Hostilius rex Romanorū tertius, primus prætexta usus est. Plinius. Nā toga prætexta & & latiore clauo Tullū Hostiliū è regibus primū usum Hetruscis deuictis, satis constat. Plutarchus in Romulo ait, ipsum quoq; Romulū prętexta usum, his uerbis: ἁλουργῆ μὲν ἐνδεδυκὼς χιτῶνα

Prætextæ usus

Censores

Mulierū priuilegia apud Romanos

Bulla

Macrobi⁹

Tullus Hostilius

χιτῶνα, καὶ τήβεννον ἐφόρει περιπόρφυρον. hoc est: Induebatur enim tunica purpurea, gestabatq; togam prætextam. Quare pugnantia dicere uidentur Plinius, & Plutarchus diuersos, ut opinor, autores sequuti. Etiãsi pro Plutarcho stare uideat Liuius, in pri. his uerbis: Me haud pœnitet eorum sententiæ esse, qbus & apparitores & hoc genus ab Hetruscis finitimis, unde sella curulis unde toga prętexta sumpta est: numerũ quoq; ipsum dictum placet. A prætexta amicitia prætextata dicta iam inde à puero cœpta apud Martialem. Prætextati quoq; cognomẽtum Papirio inditũ uulgatissimũ ex Valerio, Gellio, & Macrobio. Prætextatus quoq; dicitur qui, qui nondum posita prætexta, togam uirilẽ sumpsit. Tullius in secunda in Antoniũ: Tenes memoria prætextatum te decoxisse? Prætextatũ dicit eũ qui pupillari ætate esset. Est & qui prætextam inter triumphalia ornamenta adscribat, cum tamen ex Tacito, & Plutarcho constet triumphalium ueste nõ cõtineri. Tacitus in 13. Et ludicro Circensium, quod adquirendis uulgi studijs ædebatur, Britannicus in prętexta, Nero triumphalium ueste transuecti sunt, spectaret populus hunc decore imperatorio, illum puerili habitu, & perinde fortunã utriusq; præsumeret. Plutarchus in Mario. καὶ παρῆλθε μὲν, inquit, εἴτε λαθὼν αὑτὸν εἴτε τῇ τύχῃ χρώμενος, ἀγρικότερον τῇ θριαμβικῇ κατασκευῇ, ταχὺ δὲ τὴν βουλὴν ἀχθεσθεῖσαν αἰσθόμενος ἐξανέστη, καὶ μεταλαβὼν τὴν περιπόρφυρον αὖθις ἦλθε. hoc est: Et adfuit, siue sui oblitus, siue fortuna rustice elatus triũphalium ueste, mox uero senatũ id ægreferre sentiẽs, abijt, assumptaq; statim prætexta, reuersus est. Lege interpretem. & quàm nihil hac in re uiderit, intelliges. Tacitus 17. Ipse Vitellius à monte Miluio insigni equo paludatus, accinctúsque, senatum & populum ante se agens, quo minus ut captam urbem ingrederetur

Amicitia prætextata

Prætextatus

Papyrius

Prætextatus qui

An triumphantium sit prætexta

deretur,amicorum consilio deterritus,sumpta prætexta, & cōposito agmine præcessit. Quibus uerbis planum fit,prætextam,saltem temporibus illis, triumphalium non fuisse.Cicero in oratione pro Cluentio togam prætextam adnumerat inter ornamenta senatoria,his uerbis:Senatorem hoc quæri nō posse propterea,quod ea cōditione proposita, petere cœpisset, quodq; permulta essent ornamenta, quibus eam mitigare molestiam posset,locus,autoritas, domi splendor,apud exteras nationes nomē,& gratia,toga prætexta, sella curulis, insignia, fasces, exercitus, imperia,prouinciæ.quod tamen de senatoribus intelligit qui magistratum adepti sunt. Trabea uero erat triūphantium & toga picta.Plinius:Pictas uestes,iā apud Homerum fuisse, unde triumphales natę. Verba aūt Homeri, si quis forte requirat,hęc sunt:

Toga pretexta

Ornamenta senatoria

Trabea

Τὴν δ' εὗρ' ἐν μεγάρῳ, ἡ δὲ μέγαν ἱστὸν ὕφαινεν,
Δίπλακα, μαρμάρεον, πολέας δ' ἐνέπασσεν ἀέθλους,
Τρώων θ' ἱπποδάμων, καὶ ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων.

Pictas uero uestes,ni fallor, ἀνθινὰς appellant,quarum multa mentio apud Athenęum, Strabonem & alios. Ausonius:Trabea ut in pace consulum, sic in uictoria ducis triumphantis.fortasse inde trabeę consulares dictę ab Ammiano,quę tamē palmata quoq; dicebatur,credo à uictoria. Martialis:

ἀνθιναὶ uestes.

Trabeę cōsulares

Palmatęq; ducem,sed cito redde togę.

Ausonius:Palmatam,inquis,tibi misi,in qua D.Constantius parēs noster intextus est.Quibus uerbis & superioribus,Ausonius eandem,opinor,consularem uestem,modo trabeam, modo palmatam, modo pictā appellat. Plinius tamen uidetur pictam & trabeam, ut diuersa posuisse in octauo.Trabeam Gręci ἁλουργίδα uocant. Plutarchus in Romulo. αὐτὸς δὲ προυκάθητο μετὰ τῶν ἀρίστων ἁλουργίδι κεκοσμένος. hoc est:Ipse uero pręsidebat cum optimatibus trabea ornatus. Eam fuisse

Palmata toga

ἁλουργίς.

fuisse mētem Plutarchi, asseuerare ausim, cum Romulum trabeatum fuisse constet ex Plinio, Vergilio, & Ouidio. Interpres aliter uertit, id quàm recte, doctorum sit iudicium. Hoc loco nō omittendum duco, q̊d de toga picta scripsit Festus Pompeius: Picta quę nūc toga dicitur, antea purpurea uocitata est, erat'q; sine pictura. Eius rei argumentum est, pictura in ęde Vertumni, & Cōsi. Quarum in altera M. Fuluius Flaccus, in altera T. Papirius Cursor triumphantes ita picti sunt. Quę uero essent triumphantiū ornamēta, quorum frequens mentio apud Tacitum & Plutarchum, Liuius in 10. secundi belli Punici docet, his uerbis: Ibi Masinissam primum regem appellatum, eximijs'q; ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella curuli eburnea, & scipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. Addit uerbis honorem, neq; magnificentius quicquam triumpho apud Romanos, neq; triumphantibus ampliorem eo ornatum esse. Quibus uerbis, ni fallor, annumerantur ea, quibus ornabātur triumphantes. His ipsis etiam uerbis palàm fit, quæ sint illa antiqua patrum munera, quorū meminit Tacitus in quarto: Missus'q; est è senatoribus q scipionem eburneum, togam pictam, antiqua patrū munera daret, regem'q; & socium, atq; amicum appellaret. Togam pictam alibi Liuius purpuream appellat, in primo belli Macedonici: Dona ampla data, quę ferrent regi uasa aurea, argentea'q; purpurea, & toga prætexta. Quare fallūtur, qui togam prętextam pro purpurea sumpsere. Quin & in his Liuij uerbis adducor, ut credam, uestem illam, quam sacri Euangelij scriptores purpuream, & purpuram dixerunt, fuisse togam purpuream, quę & picta dicebatur, in seruatoris nostri ludibrium scilicet, tanquam à S. P. Q. R. missam illi, qui se regem Iudæorū diceret, ut mentiebantur Indię. Trabearum tria sunt genera, ut scribit Sueto

Toga picta

Triūphantiū ornamenta

Antiqua munera

Topa purpurea

Vestis Christi

Trabearū genera

Suetonius. Vnum quod dijs ſacratur, & eſt totum pur purcum: alterum quod eſt regum, quod etiam purpu reũ eſt. ſed albo infectũ. Tertium eſt augurale, purpu ra & cocco mixtis infectum. In funebri pompa utebã tur & equites trabea, ſi Tacito credimus, qui in tertio de funere Germanici, ſic ait: Igitur tribunorum centurio nũq; humeris cineres portabãt, pręcedebãt incõpta ſi gna, uerſi faſces, atq; ubi colonias tranſgrederentur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, ueſtẽ, odores aliaq; funerum ſolennia cremabant. Et ſanè fuit tempus quum trabeæ eſſent equitum, ut conіecto ex Martiale, in quinto in Didymum.

Trabeæ uſus in funere

Trabeæ equitum

Theatra loqueris, & gradus, & edicta,
Trabeasq;, & idus, fibulasq;, cenſusq;,
Et pumicata pauperes manu monſtras.
Sedere in equitum liceat, an tibi ſcamnis
Videbo Didyme, non licet maritorum.

CAPVT XI.

Paludamẽtum

PAludamentum erat imperatorum.) Omnia quoq; militaria ornamenta dici in libris auguralibus ait Feſtus. Liuius paludamẽtum pro ueſte militari, etiam eius qui nõ eſſet imperator poſuit in primo: Cognitoq; ſuper humero fratris palumento ſponſi, quod ipſa confecerat, ſoluit crines, & flebiliter nomine ſponſum mortuum appellat. Paludamentum enim illud erat unius Curiatiorum, quorum nemo, ut arbitor, imperator in Albanis fuit. Vnde paludati. Cælius ad Ciceronem: Conſules autem, quia uerentur ne illud ſenatus conſultum fiat, ut paludati exeant. Iuuenalis in ſexta.

Paludati

Cumq; paludatis ducibus, præſente marito
Ipſa loqui recta facie, ſtrictisq; mamillis.

Tullius ad Caſſium: Panſa noſter paludatus, ad tertiũ Calẽd. Ianuarij profectus eſt. Paludamẽto quoq; utebantur & auguſtæ, ut diximus, in aureo paluda-

mento

mento Agrippinæ. Quod si in uestimentorum ratione, quæ subinde mutatur, nouis rebus antiqua uocabulorum nomina fas sit, dicerem id uestimenti genus cui intexti liliorum flores, quodq; induti reges Gallorum depingi solent, id Latine paludamentum dici posse. Græci aliâs circumlocutione enunciant, quemadmodum & Latini. Plutarchus in Cæsare, ubi de Põpeio, qui in Prælio Pharsalico, ut equitatum cui maxime cõfidebat perterritũ, pulsumq; uidit, se in prætoriũ recepit, equũq; nactus, detracto paludamento aufugit. ἀποδύσας μὲν, inqt, τὴν ἐναγώνιον, καὶ στρατιωτικὴν ἐσθῆτα, φεύγοντι δὲ πρέπουσαν μεταλαβὼν ὑπεξῆλθεν. Cæsar belli ciuilis tertio: Pompeius iam cum circa uallum nostri uersarentur, equum, detractis insignibus, imperatorijs, decumana porta se ex castris eiecit, protinusq; equo citato Larissam contendit. Plutarchus in Lucullo ἐφεστρίδα, ut opinor, pro paludamẽto posuit, ubi de ornamẽtis Luculli, famiã præliũ inituri aduersus Tigranẽ. θώρακα μὲν, ait, ἔχων σιδηροῦν φολιδωτὸν ἀποστίλβοντα, κροσσωτὴν δ' ἐφεστρίδα. hoc est: Thoracẽ ferreum habens scaminosum, & splendidum, ac fimbriatum paludamentum. Interpres uertit Punicam ephestrida, credo quod in suo ipsius exẽplari fuerit κροκωτὴν. quod tñ haud prorsus displicet. Idẽ Plutarchus in Crasso, φοινικίδα pro paludamento purpureo dixit: λέγεται δὲ, inquiens, ἡμέρας ἐκείνης, τὸν κράσσον, οὐχ ὥσπερ ἔθος ἐστὶ ῥωμαίων στρατηγοῖς, ἐν φοινικίδι ἐλθεῖν, ἀλλ' ἐν ἱματίῳ μέλανι. hoc est: Ferí eo die Crassum, non purpureo, ut Romanorum imperatorum mos erat, paludamento, ad milites processisse, sed pallio nigro. Paludamentũ uero fuisse imperatorum planum fit ex Tranquillo in Cæsare. Alexãdriæ circa oppugnationem pontis, eruptione hostium subita cõpulsus in scaphã, pluribus eodem præcipitantibus, cum desilijsset in mare, nando per ducẽtos passus euasit ad proximã nauem, elata læ

Paludamẽtũ Galliæ

ἐφεστρὶς

φοινικὶς

Paludamẽtũ imperatorũ gestamen

ua, ne

ua, ne libelli quos tenebat madefierent, paludamentum mordicus trahens, ne spolio potiretur hostis. Vtebantur & Græci equites eo genere uestis, quam ἐφαπτίδα appellat Athenæus in quinto, his uerbis. πάντες οἱ προειρημένοι εἶχον πορφύρας ἐφαπτίδας, πολλοὶ δὲ καὶ διαχρύσους καὶ ζωωτάς. hoc est, belluatas ephaptidas. Macedones pro paludamento chlamyde utebantur. Plutarchus in Alexandro, qui cum uidisset Darium à suis interfectum, τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα λύσας ἐπέβαλε τῷ σώματι, καὶ περιέστειλεν. hoc est: Sua ipsius soluta chlamyde mortuo iniecit ac circumtexit. Simul & Pyrrhus cũ quodam in prælio uideret se unum ab omnibus Romanis appeti, τὴν χλαμύδα καὶ τὰ ὅπλα παραδοὺς ἑνὶ τῶν ἑταίρων Μεγακλεῖ, τοῖς δ' ἐκείνου τρόπον τινὰ κατακρύψας ἑαυτὸν ἐπῆγε τοῖς ῥωμαίοις. hoc est: Chlamyde & armis uni amicorum Megacli traditis, illiusq; armis seipsum tanquam occultans, in Romanos impetum fecit. Interpres uel hæc non intellexit, uel quod magis puto corruptum Plutarchum habuit. Chlamys inter puerilia hic recensetur ab Vlpiano, qua Numa primus Romanorum regum usus est, cum legationem Isaurorum excepisset, rationemq; eorum habitus percepisset, autor Suidas. Qua coccina usum imperatorem Alexandrum testatur Lampridius. Chlamydis effigies & terræ habitabilis eadem fuisse traditur. Strabo in secundo. ἔστι δὴ χλαμυδοειδὲς σχῆμα τῆς οἰκουμένης. Erat autem Græcorum, & maxime Macedonum. Plutarchus in Eumene. ἐξῆν δὲ εὐμενεῖ, καὶ καυσίας ἁλουργεῖς καὶ χλαμύδας διανέμειν, ἥπερ ἦν δωρεὰ βασιλικωτάτη παρὰ μακεδόσιν. hoc est: Licebat enim Eumeni causias purpureas, & chlamydes, dilargiri, quod inter dona regia præcipuum habebatur à Macedonibus. Causia ut illud interim scias, erat capitis tegmẽ, quam Budæus appositissime usurpauit, pro galero Cardinaliũ coccino. Licet enim uni Romano pontifici, ut quondam

ἐφαπτὶς

Macedones

Numa

Chlamydis effigies

Causia

Eumeni

Eumeni, causias ἀλουργεῖς id est purpureas, ut chlamydes coccinas, cæteraq; Cardinalium ornamenta, arbitratu suo, certe hoc iure utimur dilargiri, μὴ γὰρ γένοιτο nundinari. Quibus Plutarchi uerbis palã fit chlamydes fuisse Macedonum. Ille igitur Magnus Alexãder incredibili gaudio elatus est, cum eius architecti situm Alexandriæ in formam chlamydis descripsere, quem metatus est Dinocrates ad effigiem Macedonicæ chlamydis, orbe gyrato lacunosam, dextra læuaq; anguloso procursu autor Plinius & Strabo in septimo. Iam uero & Demetrius ille Poliorcetes chlamydem intexendam locauit, in qua, ut ait Plutarchus, erat εἴκασμα τοῦ κόσμου καὶ τῶν κατ' οὐρανὸν φαινομένων, quæ tũ mutatione temporũ inchoata relicta est. Athenæus in 12. asseuerat pfectas fuisse Demetrij chlamydes colore nigricãte sublucẽtes, in qbus erat polus depictus, aureas stellas habẽs, & duodecim signa. αἱ δὲ χλαμύδες, inquit, αὐτοῦ ἦσαν ὄρφνινον ἔχουσαι τὸ φέγγος τῆς χρόας. τὸ δὲ πᾶν ὁ πόλος ἐνύφαντο χρυσοῦς ἀστέρας ἔχων καὶ τὰ δώδεκα ζώδια. Iam uec illud supra fidem esse uidetur quod ait Appianus in eo libro qui Mithridaticus inscribitur. Interpretis uerba subijciam, quando Appiani Græci nulla mihi copia. Ea sunt ubi de triumpho Pompeij ex Asia agit. Pompeius ipse curru lapillis, auroq; splendente ferebatur, chlamydem, ut aiũt, indutus Alexandri, qui Macedonibus præfuit, si tamen id credere dignum est. Putant quippe illam in his quæ Mithridates ex Cleopatræ rebus in Cõ reperit, inuentam fuisse. Nec id absurdum uideri debet, quandoqdẽ Põpeius quandã similitudinẽ oris habuisse uidet ad Alexandri imagines. Plutarchus in Pompeio. ἦν δέ τις καὶ ἀναστολὴ τῆς κόμης ἀτρέμα, καὶ τῶν περὶ τὰ ὄμματα ῥυθμῶν ὑγρότης τοῦ προσώπου ποιοῦσα μᾶλλον λεγομένην ἢ φαινομένην ὁμοιότητα πρὸς τὰς Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως εἰκόνας. ἡ δὲ καὶ τοὔνομα πολλῶν ἐν ἀρχῇ συνεπιφερόν-

Romanĩ põtificis autoritas

Alexãdriæ situs

Dinocrates

Demetrius Poliorcetes

Chlamys Alexãdri

Pompeij & Alexãdri similitudo

των οὐκ ἔφυγεν ὁ πομπήιος, ὥστε καὶ χλευάζοντας αὐτὸν ἐνίους ἤδη καλεῖν ἀλέξανδρον. διὸ λεύκιος φίλιππος ἀνὴρ ὑπατικὸς συνηγορῶν αὐτῷ, μηδὲν ἔφη ποιεῖν παράλογον, εἰ φίλιππος ὢν φιλαλέξανδρός ἐστι. Nec quisquam mirabitur, chlamydem illam tanto tempore durasse ab Alexandro scilicet ad Pompei ætatem, modo qui legerit Plinium in octauo, qui ait, Seruij Tulli prætextas durasse annis quingentis sexaginta, nullasq; teredonũ iniurias sensisse. Ab eo enim ipso tempore, quo Alexãder natus est, ad Ciceronis consulatum, quo consule Pompeius, aut paulo post, triumphauit, uix anni sunt trecenti uiginti, ut ex Eutropio colligere est. Athenienses quoq; chlamyde usi sunt in prælijs, paludamenti uice. Plutarchus in Crasso de Nicia loquens, qui si bellandum esset aduersus Lacedæmonios, ἀποδυόμενος τὴν χλαμύδα καὶ τῇ κλέωνος ἀπειρίᾳ, καὶ θρασύτητι, ναῦς καὶ ἄνδρας, καὶ ὅπλα, καὶ στρατηγίαν ἐμπειρίας ἄκρας δεομένην. (παραδιδοὺς.

S.Tulli prætextæ

Athenienses

CAPVT XII.

Tunicæ

AIt Vlpianus: Tunicæ.) Aulus Gellius lib. septimo noctium Atticarum ait, antiquitus Romanos primo quidem sine tunicis toga sola amictos: Quare nec uidetur reprehendendus Cato, q de more maiorum solebat statim à prandio ad forũ descendere, ac ibi cum amicis deambulare, nullis nec calceis, nec tunica. μετ᾽ ἄριστον δὲ, inquit Plutarchus in Catone πάλιν, ὥσπερ εἴθιστο, καταβὰς εἰς ἀγορὰν ἀνυπόδητος, καὶ ἀχίτων περιπατῆσαι μετὰ τῶν συνήθων. Cuius moris non meminisse uidetur Plutarchus, indicans eum nõ seruasse decorum prætoriæ dignitatis, quod sine calceis & tunica ius diceret, cum maiores non usos tunica satis constet. Neq; enim frustra Ennius Carthaginensiũ iuuentutẽ tunicatã appellat. Postea uero, inquit Gellius, substrictas & breues tunicas citra humerum desinentes habebãt, quod genus Greci dicunt ἐξωμίδας, qua usum Catonem maiorem, cum brumæ tempore rusti

Catonis mos

Tunicata iuuentus

re rusticaretur, autor Plutarchus, ἐπανελθὼν ἢ, inquit, εἰς τὸ χωρίον, ἂν μὲν ᾖ χειμὼν ἐξωμίδα λαβὼν, θέρους δὲ γυμνὸς ἐργασάμενος μετὰ τῶν οἰκετῶν. Quando uero in Catonis mentionem incidimus, illud in illo miratur Plutarchus, quod iam senex post consulatum & triumphum adeptum, nulla unquam ueste usus sit, quæ centum denariorum precium excederet. ἐσθῆτα μὲν γὰρ, οὐδέποτέ φησι, φορέσαι πολυτελεστέραν ἑκατὸν δραχμῶν. hoc est, denariorum, quis ad quadrantem respondent Iulij, quibus utuntur hodie passim in Italia, qui centum denarij nummo nostrate uiginti francicis æstimari possunt. Iam & in opsonium ipse Cato diem triginta asses insumebat, hoc est triginta bayochos, nostro uero more, triginta solidos. Massiliensium quoque frugalitas celebrari solet, quod apud eos mulierum dos maxima centum aureos non excederet, uestimenta ad quinque aureos, quæ tamen summa Catonis precio centum solidis nostris maior est. ἡ γὰρ μεγίστη προὶξ αὐτοῖς ἐστὶν ἑκατὸν χρυσοῖ, καὶ ἐσθῆτα εἰς πέντε, καὶ πέντε εἰς χρυσοῦν κόσμον. πλέον δὲ οὐκ ἔξεστι. autor Strabo. Straboni tamen refragatur id quod Græci prouerbij uice usurpant: εἰς μασσαλίαν πλεύσειας, καὶ εἰς μασσαλίαν ἥκεις. Aiunt enim ipsos Massilienses nimis delicato ac molli muliebrique cultu usos: insuper capillum unguentatum muliebrem in modum religare. Vnde natum prouerbium. Verum illi prouerbio non assentior, cum apud me maior sit M. Tullij autoritas, qui pro Flacco ait, Massiliæ disciplinam ac grauitatem non solum Græciæ, sed haud scio an cunctis gentibus anteponendam iure dicam, quæ tam procul à Græcorum omnium regionibus, disciplinis, linguaque diuisa, Gallorum gentibus, barbarorum fluctibus alluatur, sic optimatum consilio gubernatur, ut omnes eius instituta laudare facilius possint quàm æmulari. Sed quid opus illis ethnicorum testimonijs, cum Lazarus amicus ab Ie-

Catonis frugalitas

δραχμαί

Massiliensium frugalitas

Nauigare i Massiliā

D. Lazarus

su seruatore Christo uocatus, hanc unam potissimũ sedem delegerit, in qua uerissima dei dogmata mortales edoceret, mirificaq́; ad reuocandam errabundã plebeculã, prodigia ostentaret. Sed ad tunicas reuertamur. Manicatis tunicis indui non sine probro solebãt, ut autor est Gellius, qui eas græco uocabulo χειριδωτὰς appellat. Politianus in Herodiano, manulcatas uertere, Plautum imitatus, maluit, quàm cum Cicerone dicere manicatas. Qui cum in gregem Catilinæ inuehitur, sic ait: Quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut barbatos uidetis, manicatis & talaribus, ac strictis tunicis amictos, non togis. Vergilius quoq; uidetur non sine probro dixisse:

Tunicæ

Politian9 Manicat9 χειριδωταί.

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Mulieres tunicis utebãtur longe, lateq́; diffusis ad ulnas cruraq́; aduersus oculos protegenda, quorum ima erat carni proxima, unde iocus Martialis in Lesbiam.

Ima tunica

De cathedra quoties surgis, iam sæpe notaui,
Prædicant miseram, Lesbia te tunicæ,

Obseruaui & apud Ouidium, tunicam in singulari accipi pro tunica illa quæ ima erat, qua hodie linea utimur, ut olim Athenienses talari & linea utebãtur, autore Polluce. Ouidius in amoribus,

Tunica quę uulgo camisia

Sic etiam tunica tangitur illa sua. & in tertio:
Illic nec tunicam sibi sit posuisse pudori.
Et alibi.
Pugnabant, tunica sed tamen illa tegi.

Tunicam accipe pro ea quæ carni proximior, quam ut mihi uidetur, tunicã lineam, uel imam dicere possumus. Sunt qui interulam uocitent. Athenæus χιτώνιον ἐχέσαρκον appellat in decimotertio, ubi de Phryne scorto nobili. ἐχέσαρκον δὲ χιτώνιον ἀμπέχεται. hoc est: Tunicula carni proxima amiciebatur, quam camisiam dicimus. Vtebantur & tunica, quę media dici potest

Interula

potest, cuiusmodi ferè est tunica rubea, qua brumali tempore utimur. Erat & alia tunica quæ his superin duebatur. Nostri rustici uocabuli græci uestigia retinentes, hocheton appellãt, quasi dicas ὁ χιτὼν, alij saye. Neq; uero cuipiam mirum uideri debet, siquidem olim Druidæ Gallornm sacerdotes, publicis priuatisq; rationibus Græcis literis utebantur, ut legimus in sexto commẽtariorum Cæsaris. Quin & Ephorus apud Strabonem Gallos φιλέλληνας appellat. μονοχίτων græcis is est, quem tunicatum dicimus, id est sola tunica amictum. Plutarchus in Antonio de Cleopatra loquens, quę ualetudine affecta, in lectulo iacens, ut Augustum aduentantem resciuit, tunicata exilijt obuiam, seq; ad pedes eius strauit, & abiecit. ἡ δὲ, inqt, ἔτυχε μὲν ἐν στιβάδι κατακειμένη ταπεινῶς, εἰσίοντι δ' αὐτῷ μονοχίτων ἀναπηδήσασα προσπίπτει. Idem in Sylla. οἱ τοῦ φιμβρίου στρατιῶται μονοχίτωνες ἠσπάζοντο τοὺς ἐκείνου μονοχίτωνες. hoc est tunicati, & en ocheton, ut uulgo loquimur. Si interpres Plutarchi aliter uertit, uel fallor, uel falsus est. Athenæus quoq; in primo. καὶ ἀνδριάντας αὐτοῦ ἐν ἀλεξανδρείᾳ ἱστάναι φησὶ, κατὰ τὰ πολλὰ μέρη τῆς πόλεως μονοχίτωνας. ῥυτὸν κρατοῦντας ἐν ταῖς χερσίν. hoc est: Statuas ipsius in Alexãdria collocasse ait, in multis ciuitatis partibus tunicatas, manibus rhytum tenentes. Id est poculi genus. A tunica fit tunicatus.

Druidæ

Galli φιλέλληνες.

μονοχίτων

Rhytum

Tunicatus

Martialis.

Formosam faciem nigro medicamine uelas,
  Sed non formoso corpore lædis aquas.
Ipsam crede deam uerbis tibi dicere nostris,
  Aut aperi faciem, uel tunicata laua.

Ouidius.

Astiterit tunicata, moues incendia, clama.
  Sed timida caueat frigora uoce roga.

Tunicata, id est in camisia. Proinde facetissimus poëta qetẽ tunicatã appellat, id est liberã ab opa togata.

Quies tunicata

Quos Faustinę dies, qualem tibi Roma Rauennam
  Abstulit: ô soles ô tunicata quies.

Solebant enim, ut diximus, Romani togati deducere & reducere magistratus, & eos, q dignitate, uel ætate, uel opibus precellerēt, in domū, in forū, in templa, uel aliò. Quæ opera togata, à Martiale uocitatur.

Opera togata

Exigis à nobis operam sine fine togatam,
  Non eo, libertum sed tibi mitto meum.

Et in nono:

Denarijs tribus inuitas, & mane togatum
  Obseruare iubes atria Basse tua.
Deinde hærere tuo lateri, præcedere cellam
  Ad uetulas tecum plus minus ire decem.

Toga rara

Tunica domesticam

Quare in uita beatiore togā raram optat. Domi enī Romani commorantes, togam reponebāt, & uiliore ueste utebantur, quam non inepte fortasse domesticā dixeris. Tullius in secundo de finibus: Aut etiam ut uestitum, sic sententiam habeam, aliam domesticam, aliā forensem. Herodianus in Maximo. ἁρπάζουσι τοὺς πρεσβύτας. περιρρήξαντες δὲ ἃς εἶχον περὶ τοῖς σώμασιν ἐσθῆτας λιτὰς, ἅτε οἴκοι διατρίβοντες. hoc est: Corripiunt senes, laceratis quibus amiciebantur, uestibus, uilioribus sanè, utpote, qui domi sese continerent. Et item Plutarchus in Sylla ait. ἐσθῆτα δὲ ἄλλην μὲν οἰκουρῶν. ἄλλην δ' εἰς ἀγορὰν προερχόμενος. hoc est: Vestem aliam, cū domi maneret, aliam cum ad forū descēderet, uel procedens. Tunicam lati claui insigne erat senatorum, senatumq; ab equite distinguebat. Plinius lib. 33. Annuli distinxere alterum ordinem à plebe, ut semel cœperant esse celebres, sicut tunica ab annulis senatum tantum. Trāquillus in Augusto: Sumenti uirilem togam, tunica lati claui resuta ex utraq; parte ad pedes decidit. Fuerunt qui interpretarentur, nō aliud significare, quàm quod is ordo cuius insigne id esset, quandoq; ei subijceretur, id est, ordo senatori9 scilicet. Tunica

Tunica lati claui

nica lati claui, latus clauus etiānū appellat Martialis (in Gelliā. — *Latus clauus*

Dum te posse negas, ni lato Gellia clauo
Nubere, nupsisti Gellia cistigero.

Tacitus in Dialogo. Equidem, ut de me ipse fatear, nō eum diem lætiorem egi, quo mihi latus clauus oblatus est.

Quintilianus 10. Cui lati claui ius non erit, ut tunicæ prioribus oris infra genua paulum posterioribus ad medios poplites usque perueniant. Nam infra mulierum est, supra centurionum. Lati claui ius, est dignitas ordinis senatorij. Dicitur & clauus. Tranquillus in Augusto: Togis neq; restrictis neque fusis usus est: Clauo nec lato, nec angusto. Tunica lati claui, siue latus clauus, antea quidem dicebatur, tunica palmata à latitudine clauorum, quæ nunc à genere picturę appellatur. Verba sunt Sexti Pōpei in uocabulo, picta, paucis additis. Cum uero ait, quæ nūc à genere picturæ appellatur, accipe ab ipsis clauis purpureis, qui tunicis inserūtur, appellari tunicam lati claui. Quibus clauis purpureis mappę quoq; ad limbum, ut opinor uariari solebant. Et hoc est quod ait Martialis.

Ius lati claui — *Clauus* — *Tunica palmata* — *Claui in mappis*

Et lato uariata mappa clauo.

Quare cum apud Liuium identidem legas, tunicam palmatam, accipe pro tunica lati claui, quam Græci χιτῶνα πλατύσημον appellant. Strabo in tertio. οὗτοι δὲ καὶ ἐνδῦσαι λέγονται πρῶτοι τοὺς ἀνθρώπους χιτῶνας πλατυσήμους. Hactenus quæ de lato clauo comminisci potuit, hæc sunt, ita tamen, ut ingenue fatear, mihi planè nō liquere, sicut nec illis maiorum gētium scriptoribus, qui ante me natum, hac in re hallucinati fuut. Tunica phœnicea signū erat prælij futuri, quam ailâs coccinam appellat Plutarchus, ut diximus in cocco. Plutarch⁹ in Bruto. προὔκειτο μὲν τοῦ Βρούτου χάρακι, καὶ τῷ κασίου σύμβολον ἀγῶνος φοινικοῦς χιτών. Et in Pōpeio. κατὰ τάχος πρὸ τῆς σκηνῆς ἐκέλευσε προθεῖναι τὸν φοινικοῦν χιτῶνα

χιτὼν πλατύσημος — *Tunica phœnicea*

τῶν γὰρ μάχης ῥωμαίοις ἐςὶ σύμβολον. hoc eſt: Extemplo ante prætorium iuſſit proponi tunicam phœniceam. Hoc enim Romanis pugnæ ſignum. Alibi coccinā appellat Plutarchus, credo, quia idem ferè color. Quod ait Iureconſultus, tunicæ, hoc ideo, quia Pluribus tunicis utebantur. Et Auguſtus quaternis interdum tunicis, autore Tranquillo, muniebatur. Quare apud Ouidium faſtorum ſecundo.

Tunica coccina

Exuerat tunicas uteri, manifeſta timore
Proditur indicio ponderis ipſa ſui.
Et in eodem.
Dat tenues tunicas Getulo murice tinctas
Dat teretem zonam, qua modo cincta fuit.

Tunica la seye

Tunica quoq; apud Celſum pro eo ponitur, quam taygam uulgo dicimus, his uerbis: Vel ex ictu aliquo rumpitur tunica, quę deducere ab inferioribus partibus inteſtina debuit: Sunt & tunicæ apud eundem, teſticulorum inuolucra. Sic etiam Perſius nō inelegūter, cepe tunicatum appellat.

CAPVT XIII.

Pallium

PAlliola.) Pallium erat Grecorum. Tranquillus in Auguſto: Sed cęteros continuos dies inter uaria munuſcula, togas inſuper & pallia diſtribuit lege propoſita, ut Romani Græco, Græci Romano habitu uterentur. Pallium quoq; erat philoſophorū. Gellius lib. nono. Video inquit Herodes barbam & pallium, philoſophum nōdum uideo. Pallia inter cōmunia ueſtimenta annumerantur Vlpiano hic, quæ promiſcua appellat Tacitus, in tertio. Promiſcuas uiris & fœminis ueſtes. Palliis etiamnum in lecto utebantur. Ouidius in amoribus.

Palliū philoſophorum
Pallia cōmunia

Nec in lecto pallia noſtra ſedent.
Martialis.
Gutta pallia nec fefellit ulla.
Iuuenalis in ſexta.

Tunc

Tunc corpora sana
Aduocat Archigenen, onerosaq́ꝫ pallia iactat
Pallia tunicæ imponebantur, ex prouerbio. Tunica pallio proximior. Quod si uerum est, tum Carum mulierum alæ non erant consutæ, erantq́ꝫ Romanæ φαινομηρίδες, quemadmodum & Spartanæ. Quod & Ouidianis uersibus probari potest cum ait

Tunica pallio propior

Pallia si nimium terræ demissa iacebunt
Collige & inmunda sedulus effer humo.
Protinus officij precium patiente puella
Contingent oculis uidenda tuis.

Neq́ꝫ enim efferendo pallio aperirentur crura, si alę utrinque consutæ essent, etiamsi Plutarchus dicat: ἔπι δὲ μᾶλλον ἡ περὶ τὰς παρθένους φυλακὴ κατέσαλται τῷ νουμᾷ πρὸς τὸ θῆλυ καὶ κόσμιον. ἡ δὲ τοῦ λυκούργου παντάπασιν ἀναπεπταμένη καὶ θῆλυς οὖσα τοῖς ποιηταῖς λόγον παρέσχηκε, φαινομηρίδας τε γὰρ αὐτὰς ἀποκαλοῦσι, ὡς ἴβυκος, καὶ ἀνδρομανεῖς ἰσοροῦσιν, ὡς εὐριπίδης. Et paulo post. τὰ γὰρ ὄντα τοῦ παρθενικοῦ χιτῶνος αἱ πτέρυγες οὐκ ἦσαν ἀντερραμμέναι κάτωθεν, ἀλλ' ἀνεπτύσσοντο, καὶ συνεγύμνουν ὅλον ἐν τῷ βαδίζειν τὸν μηρόν hoc est: Itēq́ꝫ custodia quæ ad uirgines ptinet, à Numa cohibita magis est ad muliebrem cultum & ornatum. Custodia uero Lycurgi planè aperta nimis. Siquidem muliebris cū sit poëtis ioci ansam præbuit. φαινομηρίδας enim ipsas appellant, id est, quarū aperta sunt femora, ut Ibycus. Et paulò post: Nimirum pinnæ uirginalis tunicæ non erant consutæ, sed explicabantur aperiebantq́ꝫ totum incedendo femur. Hactenus Plutarchus. Quibus uerbis apparet Spartanas mulieres solitas incedere sola tunica amictas, cuius alæ non erant consutæ. Quod & Romanis obseruatum arbitror ex Ouidio, ita tamen, ut tunicis pallia uel stolæ superimponerentur. Neque enim, ut mihi quidem uidetur, aliter capi potest sensus Ouidianus, nisi si quis dixerit, quod efferendo pallio simul & effe

φαινομηρίδαι.

Spartanarū cultus

rendo pallio simul & efferebantur tunicæ, quod magis amentis fuisset quàm amantis. Cęterum tunica illa, cuius pinnæ dissolutæ aliquatenus erant, & qua utebantur Spartæ χιςὸς χιτὼν appellatur à Iulio Polluce, in onomasticῷ ad cõmodum. À pallio fit palliolum, quod laneum erat.

χιςὸς χιτὼν

Martialis.

Succida palliolo uellera quinq; petit.

Mulierum etiam erat. Iuuenalis. Aut cum

Vxorem comœdus agit, uel dorida nullo

Cultam palliolo, mulier nempe ipsa uidetur.

Palliolat⁹ Pallia cœnatoria

Inde palliolatus. Tranquillus in Claudio: Ob hãc eandem ualetudinem & gladiatorio munere, quod simul cum fratre memoriæ patris ædebant palliolatus, nouo more præsedit.

Martialis in nono:

Hanc uolo, quæ facilis, quę palliolata uagatur.

À pallio fit palliolatus, id est, pallio munitus. Gellius libro nono: Adijt nobis præsentibus palliolatus quispiam, & crinitus. Erant etiãnũ pallia cœnatoria, quorum meminit Martialis.

Palla cœnatoria.

Pugnorum reus, ebriæq; noctis

Cœnatoria mittat aduocato. Et in 10.

Ad cœnam uenies, sed sic diuisa recumbes,

Vt non tangantur pallia nostra tuis.

Et in apophoretis, ubi in lemmate est, cœnatoria, subaudiẽdum pallia, ait enim:

Nec fora sunt nobis, nec sunt uadimonia nota.

Hic opus est pictis accubuisse thoris.

Interpres fœdè lapsus est, lege ac ridebis.

Palla Gallica

Porrò autem palla Gallica ad formam nostri palletoci manicati uideť accessisse, si Martiali crdimus:

Dimidiasq; nates Gallica palla tegit.

Quid uero sit palla Gallica docet Strabo in quinto. ἀντὶ δὲ, inquit, χιτώνων χισοὺς χειριδῶτους φέρουι μέχρι αἰδοίων

δοίων καὶ γλουτῶν, hoc est: Tunicarum uice pallas manicatas gestant, ad uerenda usq; nates'q; medias pertingentes. Quæ uerba Martialis uersum uidentur interpretari. Palla ab Horatio honesta dicta mulierum erat, ut quidam opinantur.

Palla honesta

Martialis.

Fascia te, tunicæ'q; tegunt, obscura'q; palla.
Vtebantur & citharœdi. Ouidius in 10.
Ille caput flauum lauro Pernaside uinctus,
Verrit humum Tyrio saturata murice palla.
Et tragœdiæ. Idem Ouidius amorum tertio.
Fronte comæ torua, palla iacebat humo.

Palla tragœdi utebantur

Quare falluntur ij qui mulierum tantum fuisse putãt in quibus & noster Sipontinus, uir alioqui de lingua Latina non pessime meritus. Marcus Varro de lingua Latina ait, pallam ideo dici quod foris palàm fit. Erat'q; palla longa ad terram usq; promissa, ut apparet in Ouidiano uersu. Quã, ob id appellat Vergilius.

Sipõtinus lapsus

Palla unde dicta

Pro longo tegmine pallæ
Endromis dicta uidetur, quod eo genere uestis. ἐν δρόμῳ. id est, in cursu & palæstra uterẽtur, quam pinguem, hirsutam'q;, & uilli longioris fuisse constat ex Martialis libro quarto.

Endromis

Hanc tibi Sequanicæ pinguem textricis alumnam,
Quæ Lacedæmonium barbara nomen habet.
Sordida, sed gelido non aspernãda decembri,
Dona, peregrinam mitimus Endromidem.
Seu lentum ceroma teris, tepidum 'ue trigona,
Siue harpasta manu puluerulenta rapis:
Plumea seu laxi partiris pondera follis,
Siue leuem cursu uincere quæris Atam.
Ne madidos intret penetrabile frigus in artus,
Néue grauis subita te premat iris aqua.
Ridebis uentos hoc munere tectus, & imbres,
Nec sic in Tyria sindone tutus eris.

Iuuena

Iuuenalis taxat mulieres Romanas, quæ endromide purpurea uterentur, in sexta.

Endromidas Tyrias, & fœmineum cerωma

Sindon qd & unde dicta

Quis nescit? Quod uero ait Martialis, sindone, ut obiter id intelligas, σινδὼν, ut ait Pollux, est amictus ex lino Aegyptiaco, quod nunc dicrossum appellatur dicta, ut opinor, quia primum in Sidone urbe huiuscemodi amictus fieri cœpit, ob id Tyria à Martiali dicta. Erant enim uicinæ urbes Tyrus & Sidon. Hoc eo adieci ut intelligeres quę scripta sunt in Matthęo: Et cum accepisset corpus Ioseph, inuoluit illud sindone munda. De sindone conuenit Matthęus, Marcus & Lucas, uerum Ioānes ait. καὶ ἔδησαν αὐτὸ ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων. hoc est: Et obuinxerunt illud othoniis cū aromatibus. Qnod si Polluci credimus, ὀθόνη apud Homerum magis ἐξ ἐρίου, id est, ex lana, quàm ἐκ λίνου id est, ex lino erat. Sindon uero inter linea uestimenta adscribitur ab ipso Polluce. Quare puto Ioannem per othonia lintea intellexisse, rectéq; uertisse Erasmum, etiam si aliter sentiat Pollux.

ὀθόνη.

Othonia

CAPVT XIIII.

Quod ait Vlpianus, Ansitaria, quid uelit ingenue fateor me plane nescire, Consului uetustissimos codices, quorum in altero legi ansitapa, in altero, Anticapa. Quo circa si mihi permittis diuinare, uel potius coniectura uti, puto legendū amphitapa. Nam amphitapę dicuntur uestes utrinq; uillosæ. Lucilius libro primo.

Amphitapa

Psilæ atq; amphitapæ uillis ingentibus molles.

Varro, Manio: Alterum bene acceptum dormire super amphitapa bene molli. Athenæus ἀμφίταπον dixit in quinto: ταύταις δ' ἀμφίταποι ἁλουργεῖς ὑπέστρωντο τῆς πρώτης ἐρέας. id est: Hisce amphitapa substernebātur è molli lana. Quæ & amphimalla dicuntur. Strabo in 5. τῶν δὲ μέσων οἱ περὶ Παταβίον οἱ τάπητες οἱ πολυτελεῖς καὶ γαυ-

Amphimalla

καὶ γαύσαποι, καὶ τὸ χιτώνιον πᾶν ἀμφίμαλλόν τε καὶ ἑτερόμαλλον. hoc est: Mediocrem uero lanam, ager Patauinus, ex qua tapeta fiũt laudatissima, & gausapinæ, cæteraq; eiusdem generis amphimalla & heteromalla, id est, quæ utrinq; uillosa sunt, uel in altero tantum, cuiusmodi ferè sunt mante uulgo dictæ, quas Massiliæ fieri uidimus, quæ & amictus & stragulæ uestis usum nautis, & nauigantibus præstant. Hodie ueste serica heteromalla utimur, quam uillosam, & uillutam uulgo dicimus, quemadmodum & lanea heteromalla, quam trippam, nisi fallor, appellamus Serica uillosa

CAPVT XV.

AIt Vlpianus, & saga.) Sagum militum erat, quod & inter familiaria adscribitur ab Vlpiano. Tullius. Itur ad saga. Nostri milites g litera sublata uocabuli Latini uestigia retinẽt, Saum uel sayon appellãtes id genus uestis, quod armis superinduitur, alij acoustramẽtum, ut prætoriani. Cicero ad Trebatium: Quamobrem camino luculento utendũ censeo. Idem & Mutio & Manilio placebat, præsertim qui sagis non abundares. Quod uero ait, idem & Mutio, iocatur Tullius in Trebatium iureconsultum quibus moris est aliorum autoritate suam ipsorum comprobare sententiam. Græci unico uocabulo, ut opinor, περιθωρακίδια appellant, ea quę superinduebãtur armis. Plutarchus in Artaxerxe. ὡς δὲ μόλις συνῆδον τὰ περιθωρακίδια φοινικᾶ, λευκοῖς χρωμένων τῶν βασιλικῶν ἁπάντων ἔγνωσαν πολεμίους ὄντας. Lapus feliciter interpretatus est: Qui ubi uix rubra sagula conspicati sunt, quod regiæ partis omnes albis uterent, agnouerunt statim hostes esse. Strabo uocabulo Latino utitur in tertio. ἐν βαστητανίᾳ δὲ μελανείμονες τὸ πλέον δ' ἐν σάγοις. hoc est: In Bastetania uero nigris uestimẽtis utuntur ad unum omnes, magnam ferè partem in sagis: Vtebãtur & Lusitani sagis, ut autor est Strabo in tertio

Sagum

Mos iuris cõsultorum

περιθωρακίδια.

Lapus interpres

σάγοι.

Lusitani

tertio, quibus operiebant captiuos, ex eorum uisceribus uaticinaturi. Quod immanius mihi quidem uidetur, quam quod Galli quondam fecisse ferunt, sontes scilicet, ac damnatos dijs immortalibus immolasse. Plutarchus in Galba ἐσθῆτα στρατιωτικὴν appellat, quod nos, ut opinor sagum. Extat lex militaris Caij Gracchi, apud Plutarchum, in Tiberio, in hæc uerba ἐσθῆτα μὲν κελεύων δημοσίᾳ χορηγεῖσθαι, καὶ μηδὲν εἰς τοῦτο τῆς μισθοφορίας ὑφαιρεῖσθαι τῶν στρατευομένων. hoc est: Sumptu ut publico saga militibus præberentur, nihil hac de re stipendio militari diminuto. A sago fit sagulum. Liuius in 70. Hæc omnia sagulo gregali amictus. Vergilius.

Lex militaris

Sagulum

Virgatis lucent sagulis.

Tacitus de moribus Germanorum: Nudi aut sagulo leues, nulla cultus iactatio. Et paulo post. Tegmen omnibus sagum, fibula, aut si desit, spina consertum. A sago fit sagatus. Martialis.

Sagatus

Vis te purpureum Marce sagatus amem?

Tranquillus in Cæsare dictatore: Conuiuatum assidue per prouincias duobus triclinijs, uno quo sagati palliatiue, altero quo togati, cum illustrioribus prouinciarum discumberent. Saga Ligustica celebrãtur à Strabone in quarto. Tunicæ quoque illic fieri solitæ. Abolla quoque miltum erat, ut Nonio Marcello placet. Vnde iocus Martialis in Crispinũ, qui posita abolla, togam sumpserat

Saga Ligustica

Abolla

Nescit cui Tyriam dederit Crispinus abollam
Dum mutat cultus, induiturque togam.

Et apud Iuuenalem non semel. Iam uero & lænã militarem fuisse Nonio placet, quam Græci χλαῖναν uocitant Plutarchus in Numa. καὶ γὰρ ἃς ἐφόρουν οἱ βασιλεῖς λαίνας Ἰόβας χλαίνας φησὶν εἶναι. hoc est: Etenim quas gestabant reges, lænas, Iuba chlænas ait esse. Pallijs super induebãtur hiberno tempore, si Martiali credmus.

Læna χλαῖνα

Chlænæ

Tempore brumali non multum læuia prosunt

Calfa-

Calfaciunt uilli pallia ueſtra mei.

Quod & prouerbio fit manifeſtum. ἐν θέρει τὴν χλαῖναν κατατρίβεις. ἐπὶ τῶν μὴ καθ' ὥραν τοῖς ἀναγκαίοις χρωμένων. hoc eſt: Aeſtate lænam deteris. In eos qui non ſuo tempore rebus neceſſarijs abutuntur. Vtebantur & cœnatorijs pallij uice. Iuuenalis in quinto.

Aeſtate lęnã deteris

Plurima ſunt quæ

Non audent homines perfuſa dicere læna.

Martialis, ubi de Luſco conuiua furaciſſimo.

Et tectus lænis ſæpe duabus abit.

Nec tamen me fallit fuiſſe quoq; apud Græcos genus ueſtis quæ χλανίς diceretur, ut eſt apud Herodotum. ubi de Dario. Nec hoc loco omiſerim Gallos olim ſolitos ſagis uilloſis uti quas lænas appellabant. Strabo in quarto: ἡ δ' ἐρέα, τραχεῖα μὲν ἀκρόμαλλος δέ, ἀφ' ἧς τοὺς δασεῖς σάγους ἐξυφαίνουσιν, οὓς λαίνας καλοῦσιν. hoc eſt: Lana uero hirſuta, uilloſo pilo, ex qua ſaga pexa crebra contexunt, quas lænas appellant. Valerius amiculũ dixit. χλανίδος meminit & Athenęus in quinto: πρῶτοι μὲν οἱ τὸν ὄχλον ἀνείργοντες σειληνοὶ πορφύρας χλανίδος, οἱ δὲ φοινικίδας ἠμφιεσμένοι. Illud fortaſſis quiſpiam mirabitur quod in eodem dixit Athenæus χλαῖναν quã Plato τρίβωνα appellat in ſympoſio. Alcibiades loquitur. ὑπὸ τὸν τρίβωνα καταχλινεὶς τὸν τουτουὶ Athenæus uero: οὐθ' ὡς τὸν ἀλκιβιάδης συνεκοιμήθη ὑπὸ τὴν αὐτὴν γενόμενος χλαῖναν. Cicero ubi de Dionyſio in tertio de natura deorum in fine. Pellenicæ lænæ celebrantur antiquis uictoribus althletis præmij loco dabantur. Pollux. Strabo in octauo: ἐστὶ δὲ καὶ κώμη πελλήνη, ὅθεν καὶ αἱ πελληνικαὶ χλαῖναι, ἃς καὶ ἆθλα ἐτίθεσαν ἐν τοῖς ἀγῶσιν. hoc eſt: Eſt & uicus Pellene, unde & Pellenicæ lænæ, quas & præmia conſtituerant in certaminibus ludicris.

χλανίς

Lænæ uilloſæ

Amiculũ

Pellenicæ lænæ

Pellene

C A P V T XVI.

Lacerna

Lacerna

LAcerna, quasi lacera, quod capite minus sit. Sexto Pompeio. Quam militum quoq; fuisse constat. Propertius in quarto.

Texitur in castris quarta lacerna tuis.

Ouidius fastorum secundo.

Mittenda est domino, nunc nunc properate puellæ
Quamprimum nostra facta lacerna manu.

Vsus lacernarum

Erãt & lacernæ, quibus uterentur Romani cũ spectaculis operã sedentariam prestarent, & togæ superinduebantur ad arcenda frigora. Martialis.

Amphitheatrales nos commendamur ad usus
Cum tegit algentes nostra lacerna togas.

Iuuenalis in nona.

Pingues aliquando lacernas,
Munimenta togæ, duri, crassiq; coloris.

Rursus Martialis in octauo.

O quantos risus pariter spectata mouebit
Trita palatina nostra lacerna toga.

Tranquillus: Dedit negocium ædilibus, ne paterentur, in foro, circóue quemquam consistere, nisi positis lacernis togatum. Lacernis candidis utebantur in spectaculis, si Martiali credimus, qui ludit in Horatiũ qui nigra lacerna spectaculis aderat.

Lacernæ candidæ

Spectabat modo solus inter omnes
Nigris, munus Horatius, lacernis,
Cum plebs, & minor ordo, maximusq;
Sancto cum duce candidus sederet,
Toto nix cecidit repente cœlo.
Albis spectat Horatius lacernis.

Hactenus Martialis.

Concedebatur aliquando, honoris ergo, toga uti prętexta in spectaculis, ut S. P. Q. R. admiratus Catonis fidem & sedulitatem in conseruanda Cypria gaza ultro ei præcipuam detulit præturam, concessitq;, ut toga prætexta in spectaculis publicis uteret. Plutarchus

Catonis fides

chus in Catone. καὶ τὰς θεὰς αὐτὸν ἐν ἐσθῆτι περιπορφύρῳ θεάσασθαι Lacernis utebantur & mulieres. Iuuenalis in prima.

Lacernis & mulieres usas

Ipse lacernatæ cum se iactaret amicæ.

Ipsi in plerisque Italiæ ciuitatibus matronas uidimus lacernatas, eo ipso tempore, quo per urbem mirifice temperato gressu incedunt. Fortasse uero non inepte dixerim nostros iuris tam diuini, quàm humani doctores, eo enim uocabulo gaudent, lacernatos, cũ capis quas uocant, pellitis ornati, tyronibus suis prolytarum, lytarumque insignia largiuntur, pro sensus ratione an pro censu nihil habeo dicere. Sacerdotes quoque qui Canonici dicuntur, lacernis nigris ornantur, ut cucullo, cum in ædis choro sedẽtario diuinos Dauidis uersus, alternis ultro citroque uicibus decantant: tempore uero æstiuo, utuntur amictu pelliceo, quem ab amiciendo, opinor, uulgo aumiciam uocãt. Quinetiam uidentur lacernę esse eæ, quibus Cardinales Romæ obequitando, triumphantium more utuntur, sacerdotij, ut ita dicam dibaphici ius adepti, cum cucullo & Causia purpurea, quam nõnulli capellum rubeum uocãt. Qui ne nimium hac de re glorientur, sciant lacernas quoque pauperiorum fuisse. Iuuenalis in tertia.

Doctores nostri seculi

Canonici

Cardinaliũ cultus

Lacerna erat & pauperũ

Quid quod materiam præbet, causasque iocorum,
Omnibus hic idem, si fœda & scissa lacerna.

Martialis ad Mamurianum:

Cerea si pendet lumbis, ac trita lacerna.

Nobiliores illustrioresque lacernis non utebantur, nisi pluuio tempore, ut in spectaculis. Quare Tullius obiectat Antonio, q̊d redisset in urbẽ cũ Gallicis & lacerna. In secunda Philippicarum sic ait: Nam q̊d quærebas quõ redissem, primũ luce, non tenebris, deinde cũ calceis & toga, nullis nec Gallicis, nec lacerna. In uulgatis codicibus scriptũ est caligis. Tu ex Gel. li. 13 Gal

Locus Ciceronis restitutus

Gallicæ

licis legas nos galozas dicimus. Erant enim & quædã lacernæ, quibus pluuioso tempore uterentur. Plinius 18. cap. 25. ubi de uirgiliarum occasu: Ergo ex occasu eius de hyeme augurantur, quibus est cura negociatoris insidiandi auariciæ. Nubilo occasu pluuiosam hyemem denunciant, statimq; augẽtur lacernarum precia. Hactenus Plinius. Quæ lacernæ dicebantur & penulæ. Aulus Gellius libro 13. T. Castritius rhetoricæ disciplinæ doctor, qui habuit Romæ locum principẽ declamandi & docendi, summa uir autoritate, grauitatæq;, & à D. Adriano in mores literasq; spectatus, cum me præsente, usus sum enim eo magistro, discipulos quosdam suos senatores uidisset die feriato tunicis & lacernis indutos, & Gallicis calceatos: Equidẽ, inquit, maluissem uos togatos esse. Pigitum est saltẽ cinctos esse & penulatos. Vides ut quos lacernis indutos dixerat, uocat penulatos. Penulam enim abusiue nobilissimi ueteres dixere omne quicquid tegit. Penula utebantur arcendis pluuijs: Aelius Lampridius in Alexãdro: Penulis intra urbem, frigoris causa, ut senes uterẽtur, permisit, cum id uestimẽti genus semp itinerariũ, aut pluuiæ fuisset. Matronas tamen intra urbẽ penulis uti uetuit, in itinere pmisit. Iuue. in 5.

Penula T. Castritius

Penulati

Penulæ usus

Fremeret sæua cum grandine uẽtus
Iupiter & multo stillaret penula nimbo.

Quintilianus: Galba penulam rogãti, non possum cõmodare, inquit, domi maneo, cum cœnaculum perplueret. Idem Galba penulam roganti respondit, nõ pluit, non est opus tibi: si pluit, ipse utar. Quod autem uiatoria fuerit, Tullius ad Atticũ 13, probat: Sed ego inquiens, ita egi, ut non scinderem penulam. Prouerbij uice usurpauit Tullius, ut loquimur, non sustinuit ut scinderem mantellum, quo apud me remaneret. Et paulò post: Horum ego uix attigi penulam, & tamen remanserunt. Idem Tullius pro Milone. Cum alter ueheretur

Penula uiatoria

Scindere penulam

ueheretur in rheda penulatus, unà sederet uxor: & paulò post: Quid minus promptum ad pugnam, cum penula irretitus, rheda impeditus, uxore penè cōstrictus esset? Erat & penula scortea, scorta enim ueteres pelles nominabant, cuius meminit Martialis.

Scortea penula

Ingrediare uiam cœlo licet usq; sereno,
 Ad subitas nusquam scortea desit aquas.

Penula scortea utuntur ij, qui solenne habent uisere ædem D. Iacobi Caleci uel uoti, uel nummi causa: brodes uocamus. Vtunt & pesagarij cursores, qui à Gallia Lugdunensi, quinto aut sexto demum die Romā aduolant, subinde per stationes mutatis equis. Græci penulam φαινόλην uocāt. Paulus ad Timotheum secunda: τὸν φαινόλην ὃν ἀπέλιπον ἐν τρῳάδι παρὰ κάρπῳ ἐρχόμενος φέρε. id est: Penulam quam reliqui Troade, apud Carpum, cum uenies apporta. Hieronymus in tertio aduersus Pelagium dialogo, uertit lacernam, siue penulam, ut inquit Erasmus in annotationibus, quod cum Gellio conuenit, qui, ut ferè eadem posuit lacernam & penulam, ut diximus. Athenæus in: παῖ λευκὲ δός μοι ἄχρηστον φαινόλην. hoc est: Puer cādide da mi inutilem penulam. Nos uocabuli Græci uestigia seruamus. μανδύην Græci, nos manteau dicimus. Pollux in septimo. ἡ δὲ μανδύη, ὅμοιόν τι ἔχει τῷ καλουμένῳ φαινόλῃ. id est: Mandya uero simile quiddā habet cum ea quæ penula uocatur. Quod uero Lampridius scribit, Alexādrum senioribus permisisse, ut intra urbem penulis uterentur, quis forsitan mirabitur, cum orandis caussis, penula munitos fuisse cōstet ipsos etiam oratores, ex Tacito, in oratorum dialogo, his uerbis: Quātum humilitatis putamus eloquētię attulisse penulas istas quibus astricti, & uelut inclusi, cum iudicibus fabulamur. Hactenus Tacitus. Namq; ij, sub quorum psona disserit Tacitus, ante Alexandrum imperatorem fato functi sunt. Quin & Tacitus ipse, ut mihi quidem

Pesagarij cursores

φαινόλης

Lacerna & penula penè pro eodem

μανδύη

Mandya

Penula usos oratores

Cornelius Tacitus

uidetur. Quare in tanta, non solum rerum, sed etiam autorũ diuersitate, eorũq; probatissimorũ, nihil planè decernere ausim. Quæram uero omnia, dubitans plærũq;, & mihi ipse diffidẽs. Tantũ hoc dico, rem ipsam uestiariam uarijs temporibus, haud prorsus eandem rationẽ retinere potuisse. Penula gausapina erat crebra, & uillosa, qua hyberno tempore & frigido uterentur. Martialis.

Penula gausapina

Is mihi candor inest, uillorum gratia tanta,
Vt me uel media sumere messe uelis.

Quidam his uersiculis putauerunt penulam gausapinam inter theristra, id est, æstiua uestimẽta annumerari. Verum, ni fallor, falluntur. Sensus enim Martialis est. Penulæ dicit talem inesse candorem, tantam inesse uillorum gratiam, ut etiam si hyberno usui sit adscripta, tamen quis penulæ specie captus, eam uel media sumere messe uelit. Vsque adeóne iudicio caruere Martialis interpretes? Et ille κέρας ἀμαλθείας, de quo lactis haustum gallinacei sperare possis.

Theristra

Martialis locus

CAPVT XVII.

VEluti stolæ.) Vides ut iurecõsultus, stolam annumerat inter ea uestimenta, quibus uir, sine reprehẽsione uti non potest, licet aliter obseruetur à Græcis, & Latinorum antiquissimis, ut diximus in principio huius opusculi. Postea uero ad matronarum uestem hoc uocabulum trãslatum est, quæ demissa erat ad imos usq; pedes, & cuius extremã partem ambibat instita assuta, quæ erat fasciola quædã, siue limbus. Patrum nostrorum memoria matronæ illustriores instita utebantur, quos goddetos uulgo dicebant. Ouidius.

Stola etiã uiros uti

Stola muliebris

Instita

Este procul uittæ tenues insigne pudoris,
Quæq; tegis medios instita longa pedes.

Et aliâs.

Ecquid ab hac omnes rigida submouimus arte,

Qua

Quas stola contingi, sumptaq́ue uita uetat?

Inde stolatum, matronale atque honestum dicimus. Stolatum

Martialis.

Quis floralia uestit, & stolatum
Permittit meretricibus pudorem?

Quod uero instita dicatur & limbus probat Vergilij uersus: Limbus

Sidoniam picto chlamydem circundata limbo.

Et Ouidius:

Quàm limbus obibat
Aureus, ornabant aurata monilia collum.

Sunt qui dicant limbum, muliebre uestimentum fuisse, citentq́ue Plauti locum, textores limborarij, quo nõ satis probatur quod uolunt, etiã si id Marcellus uelle uideatur. Capitia, capitium Varroni dictum quod pectus capiat, hoc est, cõprehendat. Et est capitis tegmẽ, à capite dictum, ut opinor. Quod si uerum est, in mulieribus id capitium dicemus, quod in matronis cappã appellamus, quo undatim crispo utunt Parisinæ. Capitia

CAPVT XVIII.

ZOnæ) hic iurecõsultus inter muliebria adnumerat. Martialis. Zona

Longa satis nũc sum, dulci sed põdere uenter
Si tumeat, fiam tunc tibi zona breuis.

Zona quoque erat uirorũ, in qua solebant deferre nummos. Inde præceptum illud domini, apud Matthæũ: Ne possideatis aurum, neque argẽtum, neque æs in zonis uestris. Extat Gracchi dictum, in oratione, quam ad populum in concione habuit: Itaque Quirites, cum Roma profectus, zonas quàs plenas argẽti extuli, eas ex prouincia inanes retuli. Alij uini amphoras, quas plenas tulerũt, eas argento plenas domum reportarũt. Plutatchus in Tyberio, pro zona βαλάντιον uertit, his uerbis. μόνος δὲ τῶν στρατευσαμένων πλῆρες τὸ βαλάντιον εἰσενηνοχὼς, κενὸν ἐξενηνοχέναι. Etiã si idẽ Plutarchus aliâs Zona erat & uirorũ βαλάντιον

 his

his uerbis utatur in Lucullo scilicet. οἱ δὲ ἄγοντες αὐτὸν ἀνδρόμιοι, πεντακοσίους χρυσοῦς ὑπεζωσμένον ἀπέκτειναν. Illud uero non omittendum quod scripsit Athenæus in primo, reges Persarũ & Aegyptios dare solitos redditũ tributorum Alexandriæ ciuitatis uxoribus suis in zonas. Socrates quoque apud Platonẽ in Alcibiade priore ait: ἐπεί ποτ' ἐγὼ ἤκουσα ἀνδρὸς ἀξιοπίστου τῶν ἀναβεβηκότων παρὰ βασιλέα, ὃς ἔφη παρελθεῖν χώραν πάνυ πολλὴν καὶ ἀγαθὴν· ἐγγὺς ἡμερησίαν ὁδὸν, ἣν καλεῖν τοὺς ἐπιχωρίους, ζώνην τῆς βασιλέως γυναικὸς, εἶναι δὲ καὶ ἄλλην, ἣν αὖ καλεῖσθαι καλύπτραν, καὶ ἄλλους πολλοὺς τόπους, καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς, εἰς τὸν κόσμον ἐξῃρημένους, τὸν τῆς γυναικὸς, καὶ ὀνόματα ἔχειν ἑκάστους τῶν τόπων ἀπὸ ἑκάστου τῶν κόσμων. Porrò autem latis zonis utebãtur & mulieres apud Illyrios, quæ præcingunt uentrem latis zonis quando bibunt, & hoc primum mediocriter præstringunt. Cum uero acrius bibunt, magis semper cogunt, comprimuntque zonam. Verba Athenæi subscriberem, quem laudo autorem, ni uerear lecturis stomachum facere. Erat & cinctus & cingulum à cingendo, ut inquit Varro. Alterum uiris, alterum mulieribus attributum. A quo & cinctura dicitur. Tranquillus in Cæsare dictatore: Vsum enim lato clauo ad manus fimbriato, nec ut unquã aliter super eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura. Vnde emanasse Syllæ dictũ, optimates sæpius admonentis, ut male præcinctum puerum cauerẽt. De Baltheo dubitari potest, an uestimẽtorum appellatione ueniat. Et magis est, ut armorum nomine comprehendatur quandoquidem baltheum Varro inter arma adscripsit, dictũ quasi bullatũ cingulũ. Tacitus quoque 17. recenset, inter armorum ornamenta, in hæc uerba: Manipuli quoque, & gregarius miles, uiatica sua, & baltheos phalerasque, insignia armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant. Græci ζωστῆρα appellant. Plutarchus in Camillo: ἀπολυσάμενος τὴν μάχαιραν, ἅμα καὶ τὸν

Illyricæ mulieres

Cinctus Cingulũ Cinctura

Syllæ dictum de Cæsare

Baltheus

Baltheus unde dict9

ζωστήρ

ζωστῆρα προσέστηκε τοῖς σταθμοῖς .hoc eſt: Gladium unà cũ baltheo exutum lancibus appoſuit.

CAPVT XIX.

Mitra

Mitræ) Mitra utebantur matronæ. Varro de lingua Latina: Mitra & reliqua ferè in capite. Poſtea addita cũ uocabulis Græcis. Vtebantur & reſte, hoc eſt faſciola, qua capillum in capite colligiretur. Erat autem reticulum, quod capillũ cõtineret, nos cophiam uocamus. Capital quoq; à capite dictum, quod ſacerdotale, inquit Varro, in capite nũc ſolent habere. Sic rica à ritu, quod Romano ritu ſacrificium fœminæ cum faciunt, capita uelant.

Reſtis
Reticulũ
Capital
Rica

CAPVT XX.

Pileus

Pileus, quod & pileum dicitur, in plurali, ut quidam putant, uel quod ex pilis fieri ſoleret, uel quod pilos capitis tegeret. Græci τὸ πιλίον. Plutarchus in M.Catone τὸ πιλίον ἐκεῖ, καὶ τὴν ζώνην ἀπειλημμένον Et capitis tegimen fuiſſe patet ex Martiali.

Si poſſem, totas cuperem miſiſſe lacernas
Nunc tantum capiti munera mitto tuo.
Et aliâs
Dum'q; decent noſtrum pilea ſumpta Iouem.

Mos fuit Romanis, ut eorum ſerui libertatem aſſecuti pileum capite tonſo geſtarent. Plautus: Vt ego hodie raſo capite caluus accipiam pileum. Plutarchus in Tito. οἱ δ' ἄνδρες οὗτοι, καθάπερ ἔθος ἐστὶ τοῖς οἰκέταις, ὅταν ἐλευθερῶσι: ξυράμενοι τε τὰς κεφαλὰς καὶ πιλία φορεῖν, ταῦτα δράσαντες αὐτοὶ θριαμβεύοντι παρείποντο.hoc eſt: Viri enim illi, qui mos ſeruorũ eſt cũ libertate donãtur, raſis capitibus pileati in triumpho Titum comitabantur. Hactenus Plutarchus. Serui quoq; cũ pileati ueniebant, eorum nomine uenditor nihil præſtabat, ut Cælius Sabinus ſcriptum reliquit. Cuius rei cauſam eſſe ait, q̃d eiuſmodi cõditionis mãcipia inſignia eſſe in uendundo deberẽt, ut emptores errare & capi non

Mos manumittendi ſeruos

Serui pileati

possent, neq; lex uendundi operienda esset, sed oculis iam perciperent, quod nam esset mãcipiorum genus. Hæc Gellius noctiũ Atticarũ septimo. Tiara erat capitis tegmẽ oriẽtis. Ouid. in undecimo de Mida rege. Tempora purpureis tentat uelare tiaris.

Tiara

Plutarchus inter Medicam stolam adnumerat in Antonio, qui in publicum filios produxit, ἀλέξανδρον μὲν ἐν ἐσθῆτι μηδικῇ, τιάραν καὶ κίταριν ὀρθὴν ἐχούσῃ, hoc est: Alexandrum medica ueste tiaran & citarin rectam habẽte. Hierony. ad Fabiolam. Quarum genus est uestimẽti rotundum pileolum, quasi sphęra media sit diuisa, ut pars altera ponatur in capite. Hoc Græci & nostri tiaram, nonnulli galerum uocant. Plutarchus in Artoxerxe, ἀποπίπτει δὲ τῆς κεφαλῆς ἡ τιάρα τοῦ κύρου, hoc est: Decidit à capite tiara Cyri. Quo in loco pro galea accipi uidetur. Hesychus enim ait, quandoq; esse περικεφάλαιον, quod antiqui dicebãt ueluti στέμμα autor Pollux. κίταρις, quam nonnulli cidarim uocant, Persarũ quoque regñ insigne erat, si recta gestaretur. Plutarchus in Artoxerxe. ἀνέδειξε τὸν δαρεῖον βασιλέα πεντήκοστον ἔτος γεγονότα, καὶ τὴν καλουμένην κίταριν ὀρθὴν φέρειν ἔδωκε, id est: Designauit Darium regem quinquaginta annos natum, permisitq;, ut eam quæ citaris appellatur rectam gestaret. Cidaris quoq; capitis ornamentum regum Armeniæ, quod & Diadema appellatur. Plutarchus in Lucullo, τιγράνης δ᾽αὐτὸς ἑαυτὸν γυμνὸν, καὶ ἄοπλον φέρων ὑπέρριψε πομπηΐῳ, καὶ τὸ διάδημα τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενος ἔθηκε πρὸ τῶν ποδῶν. hoc est: Ipse uero Tigranes nudus & inermis ante Pompeium procidit sublatũq; à capite diadema ante pedes posuit. Quod hic diadema dixit Plutarchus, citarim in Põpeio appellat his uerbis. καὶ τέλος, ὡς πρὸς αὐτὸν ἦλθε πομπήϊον ἀφελόμενος τὴν κίταριν ὥρμησε πρὸ τῶν ποδῶν θεῖναι. hoc est: Postremo, ut ad ipsum Pompeium uenit, sublato è capite citare, ante pedes collocare pgit. Vides ut cũ de

Galerus

Tiara pro galea

κίταρις

Cidaris

Diadema

de eodẽ Põpeio & Tigrane eadẽ referat, q̃d in Lucullo diadema dixerat, in Põpeio citarim uocet. Quare puto utrũq; simul iunctũ, insigne regium esse, ut de tiara & cidare recta diximus, ex Plutarcho in Antonio. Quin & Suidas & Hesychius citarẽ & tiarã eadẽ existimasse quosdã scripserunt. Cidaris uero, ut ait Pollux appellat & Cyrbasia, & pileus. τὴν δὲ κυρβασίαν καὶ κίδαριν, καὶ πῖλον καλοῦσι. Ludouicus Cælius in antiquis suis lectionibus legit anaxyris, quam & cyrbasiam dicunt falsus corrupti exẽplaris errore. Legendũ eñ in Polluce τὴν δὲ, non, τὴν καὶ. Salustius: Tunicas uersicolores æneis succincti baltheis, togasq; annectentes fibulis circũdictis purpura, sub tegmine puniceo, quas trabeas uocant. Est eñ gentilis ea uestis Romanis ualde honorifica & quos apices uocant, capitibus imponentes pileos altos, in speciẽ coni eductos, quas Græci κυρβασίας appellãt. Diadema ornamentũ capitis regũ insigne. Tacitus in quinto: Surena patrio more Tiridatem insigni regio euinxit. Paulò post subdit, delectũ capiendo diademati diem hunc cõcelebrauerant. Surenæ eñ gentilibus ius erat, nouo rege primũ diadema ponere, ut palàm fit ex Plutarcho in Crasso, in hæc uerba: κατὰ γένος μὲν οὖν δὲ ἀρχῆς ἐκέκτητο βασιλεῖ γενομένῳ πάρθων ἐπιτιθέναι τὸ διάδημα πρῶτος. Reginæ quoq; eo insigni ornabantur, ut docet Plutarchus in Lucullo, de Monima Milesia altera Xerxis uxore, cuius magna fama & honor apđ Græcos, ὅτι τοῦ βασιλέως πειρῶντος αὐτῆς, καὶ μυρίους πεντακισχιλίους χρυσοῦς προπέμψαντος ἀντέσχε μέχρι οὗ γάμος ἐγένοντο συνθῆκαι: καὶ διάδημα πέμψας αὐτῇ βασίλισσαν ἀνηγόρευσε. hoc est: Qđ regi ipsam attentãti, præmissisq; quindecim aureorũ millibus euocãti nõ paruerit, donec de matrimonio conuentũ fuerit, missoq; diademate reginã salutarit. Aureũ pro centũ solidis nostris accipe, ut docuit Budæus ex Trãquillo & Plutarcho & Tacito. Erat autẽ

Cidaris
Cyrbasia
Ludouic9 Cælius

Diadema

Diadema & reginarũ fuisse

Aureus

diadema fascia quædã, qua caput circũligabãt, uñ illa mõ mentionẽ fecimus, Monima, cũ à capite diadema abstraxisset, collo aptauit, seq; suspẽdit. περιασπάσασα τῆς κεφαλῆς τὸ διάδημα τῷ τραχήλῳ περιῆψε, καὶ ἀνήρτησεν ἑαυτήν. Et cum corporis grauitate laqueus ille confractus esset, ô execrãdum, inquit, diadema. Neq; in tam tristi mihi ministerio profuisti. A' diademate, Metellorum unus dictus diadematus, ut inquit Plutarchus in Coriolano. ὅτι πολὺν χρόνον ἔχων περιηνόσει περιδεδεμένος τὸ μέτωπον. Quare quidam non indocti apud apud Plinium in septimo diadematis legunt, his uerbis: Et hoc dicebat, iam Belearicis & Creticis, & diadematis, iam Macedonius ipse. Etiam si nõnulli putent legẽdũ, nõ diadematis, sed Numicidis, ex Plutar. in Lucullo, in ipso statim principio, quũ ait, auũculũ Luculli fuisse Metellum eum, qui Numidicus est cognominatus.

Metellus diadematus

Locus Plinij

Vitta tegimen capitis matronarũ, Tibullus.

Vitta

Sit modo casta doce, quàmuis non uitta ligatos
Impediat crines, nec stola longa pedes.

Erat quoq; Vestalium, qua cũ plaga utuntur eæ, quæ perpetuam uirginitatem deo uouerunt, unicum dei filium sponsum agnoscentes. Erat aũt plaga grande tegimen lineum, qua hodie mulieres Romanæ utuntur, cuius diminutiuum est plagula, cuius meminit Vlpianus hic. Calanticæ etiã meminit Vlpianus in seq. & erat tegmen muliebre capitis. Cicero: Tu ne cũ mẽtirentur pedes fusci, cum calanticam capiti accõmodares. κυνῆ pileus erat Lacedæmoniorum. Strabo in sexto, ubi de origine Taranti loquitur, συνέκειτο μὲν, inquit, τοῖς ὑακινθίνοις ἐν τῷ ἀμυκλαίῳ συντελουμένου τοῦ ἀγῶνος, ἡνίκα τὴν κυνῆν περιθῆ ὁ φάλανθος, ποιεῖσθαι τὴν ἐπίθεσιν. Loquitur de insidijs quas Lacedæmoniorum Helotes, id est, mãcipia uocati & partheniæ popularib⁹ struxerãt. Cõuenerat, inqt, cũ Hyacinthinis, ut insultus in

Vestales uirgines

Plaga

Plagula

Calantica

κυνῆ

Helotes

tus in

tus intiũ fieret in populares, quando habita in Amyclæo ludorũ celebritate, Phalantus capiti cynã imponeret. Cynã paulò post idẽ autor, ut opinor, ex Ephoro, pileũ, licet aliter rẽ ipsam narret. Xynę quoq; meminit Athenæus 14. τοῖς δὲ εἵλωσι πᾶν ὑβριστικὸν ἔργον ἐπιτάττουσι πρὸς πᾶσαν ἄγον ἀτιμίαν. κυνῆν δὲ ἕκαστον φορεῖν ἐπάναγκες. Hesychius uero ait, petasum, esse pileum Archadicũ: qbus uerbis palàm fit, petasum fuisse tegmen capitis, unde petasati dicti. Tranquillus in Augusto: Domi quoq; non nisi petasatus sub dio spaciabat. hoc est. uelato capite. Athenæus in quinto. ἐπὶ δὲ πάντων τούτων ἀνεβεβήκει παιδάρια χιτῶνας ἔχοντα ἡνιοχικούς, καὶ πετάσους. Et in 12. ubi de Alexãdro. ἐν δὲ τῇ συνουσίᾳ τάτε πέδιλα καὶ τὸν πέτασον. Marcus Tullius in epistolis ad Cassium: Sed petasati ueniũt comites, ad portas expectare dicũt. Causia etiã ca pitis erat, quę purpureæ dabantur à regibus Macedonum ut diximus. Erat enim Macedonum causia. καυσία πῖλος μακεδονικὸς παρὰ μενάνδρῳ, ait Pollux, in 10. ut tiara candys, ut ἀναξυρίδες Medorum & Persarum. Erat autem Candys tunica quæ regis erat haliporphyros, aliorum uero purpurea, ut ait Pollux. Atqui Alexander Magnus uti ferunt, anaxyridas, candyn, tiaramq; semper repudiauit. Erant autem anaxyrides feminalia, seu brachæ, ut inquit Suidas, Hesychius, & etiam, ut audio Eustatius, in Homerum Iliados secundo. Quod & Strabo dixisse uidetur, cum ait, in quarto, ubi de cultu Gallorum: σαγοφοροῦσι δὲ καὶ κομοτροφοῦσι, καὶ ἀναξυρίσι χρῶνται περιτεταμμέναις. hoc est: Sagis utuntur, & comam nutriunt, oblongisque fœminalibus, quas unico uocabulo brachas dicere possumus. Idem Strabo autor est, ἀναξυρίδας Persarum quoque fuisse, his uerbis: ἐσθὴς δὲ τοῖς ἡγεμόσι, καὶ ἀναξυρὶς τριπλῆ. χιτὼν δὲ χειριδωτὸς τριπλοῦς, ἕως γόνατος, ὁ ὑπενδύτης μὲν λευκὸς, ἄνθινος δὲ ὁ ἐπάνω, ἱμάτιον θέρους μὲν πορφυροῦν ἢ ἄνθινον, πάραι παραπλησία

Cyna

Xyna

Petasus

Petasati

Causia

Candys

Anaxyrides

πλησία ταῖς τῶν μάσων, ὑπόδημα κοῖλον διπλοῦν, τοῖς δὲ πολλοῖς χιτὼν ἕως μεσοκνημίου, καὶ διπλοῦς. ῥάκος δὲ σινδόνιόν τι περὶ τῆς κεφαλῆς. hoc est: Persarum principes uestis uice uti brachia tripla duplaq́ue, & manicata tunica ad geuna usque promissa, cuius suffultura utique candida, exterior uero pars picta. Eorum pallium æstate purpureum, uel uariũ, hyeme uero pictũ: tiaræ haud absimiles, eis quas magi gestãt, calciamentum cauum ac duplum: uulgus autem tunicã ad mediam usque tibiã gestant, eamq́ue duplam: fascia uero sindonica caput euinciunt. Erant autem brachæ Gallorum transalpinorũ, Britonumq́ue. Martialis.

Brachæ

Quod ueteres brachæ Britonis pauperis.
Quibus & pudenda tegebantur. Iuuenalis.
Mittentur brachæ, cultelli, frena, flagellum.
Tacitus 17. Ornatum ipsius municipia & coloniæ in superbiam trahebant, quod uersicolorem sagulo brachas, tegmen barbarum indutus, togatos alloqueretur. Plutarchus in Othone ἐκεῖνον δὲ κεκίνας, οὔτε σχῆμα δημοτικὸς, ἀλλ' ἐπαχθὴς καὶ ἀλλοκότου σώματος μεγάλου, γαλατικῶς ἀναξυρίσι καὶ χειρίσι ἀνεσκευασμένος. Quibus uerbis eadem ferè quæ apud Tacitum retulisse uidetur Plutarchus. Vnde brachati dicti Narbonenses ut ait, Plinius. Iuuenalis in octaua.

Galli brachati

Vt brachatorum pueri. Senouumq́ue minores. Nunc uero etam brachatis & transalpinis nationibus. Scitum est illud Trãquilli: Gallos Cæsar in triumphum ducit. Idem: In curia Galli brachas deposuerunt, latũ clauum sumpserũt. De brachis, etiam ut opinor, dictũ prouerbialiter, ut de re insolita, ἀμαθὴς ἀναξυρίδα περιθέμενος πᾶσι ταύτην ἐδείκνυ. hoc est: Imperitus brachã indutus, omnibus eam ostentat. Neque uero puto ἀναξυρίδα subligaculum fuisse, quod tantum, ut opinor, pudendorum uelamen erat, neque femora contegebat, ut brachæ & ἀναξυρίδες, quæ & ob id feminalia dicuntur à proba

Prouerbiũ

Feminalia

à probatissimis autoribus. Subligaculi uero meminit Tullius officiorum primo: Scenecorum quidem mos tantam habuit à uetere disciplina uerecundiam, ut in scena sine subligaculo prodeat nemo. Græci περίζωμα uocant. Plutarchus in Romulo: ἐν περιζώμασι γυμνοὶ διαθέουσι. Et Athenæus, ni fallor, διαζώσφας appellat, in 14. καὶ αἱ θεσσαλαὶ αὗται ὀρχηστρίδες, καθάπερ αὐταῖς ἔθος ἐστὶν ἐν ταῖς διαζώσφαις γυμναὶ ὠρχοῦντο, quod dictum fortassis est ἀπὸ τοῦ ὀσφύος. Quare quod scriptum est in epistola Pauli ad Ephesios, ad finem: στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, uerti potius debuit: Succincti subligaculo, uel succincti simpliciter, quàm baltheo. Nihil enim cõmune lumbis cum baltheo. Nec te moueat, quod doctissimos mouisse uidetur, quod scilicet supra mẽtionem fecit, πανοπλίας. Post hæc enim subdit, de calciamentis, quæ nec armorum appellatione ueniũt, nec uestimentorũ, si iureconsultis credimus.

Subligaculum

περίζωμα

διάζωσφα

Locus Pauli

CAPVT XXI.

ARisto etiã coactilia uesti cedere ait.) Coactilia, inquit Aegnatius iureconsultis dici uidẽtur pelles, seu lora, quibus inuoluuntur, adligantur`ue uestimenta, quæ omnia instrumenta, uiatorĳ sint. Hactenus Aegnatius.

Coactilia

Baptista Aegnatius

Quibus uerbis uidetur id significari, qđ Græci φάσκολον dicunt, Itali ualize, nos uero malle. Ego antequã hæc Aegnatĳ uerba legissem, aliter sentiebam, siquidem memineram me legisse apud Plinium in octauo: Lanæ & per se coactæ uestem faciunt, unde coactilia dicta putabam, ea quæ uulgo feltra appellamus. Nũc uero tanti uiri autoritate permotus subsisto. Quod si uerum tibi, lector, uidebitur, quod nos ante uulgata Aegnatĳ scolia opinati sumus, ausim & ego opinari bis ad eundem lapidem Aegnatium offendisse. Neq; enim pertinaciter in Pertinace Capitolini legendum tabernam coactiliariam, ut censet Aegnatius, sed co-

φάσκολον.

Locus Capitolini

ctilitiam

ctilitiam potius, id est, eam in qua coquebantur ligna ne fumum facerent, quorum meminit Vlpianus in l.ligni appellati supra de leg. 3. & de uerb.sig. his uerbis: Sed & titiones, & alia ligna cocta, ne fumum faciũt. Quæ etiam à Martiali ligna acapna dicuntur, quæ & forsitan coctilia dicuntur à Trebellio Pollione in D.Claudio, in hæc uerba: Ligni quotidiani pondo mille si est, copia, sin minus, quantum fuerit, & coctilium quotidina batilla quatuor. Quæ Iulius Pollux in decimo ξύλα καύσιμα appellat. Quod uero apud Plinium in octauo, post hęc uerba suprascripta, in uulgatis codicibus legitur: Indumenti usum ueniunt, legendum, in tomenti usum uęneunt. Cuius loci me admonuit, uolo enim suæ cuiq; industriæ honor reddatur, Christophorus Longolius, uir mecum ijsdẽ Græcarum literarum studijs, ueluti sacris initiatus, eoq; nomine mihi amicissimus. Ille enim unus in causa fuit, uti post habitis rabularum altercationibus, quibus audiendis in suprema Parisiorum curia tempus tereremus, Romam unà cum eo ad capiendum ingenij cultum concederem, cuius immaturo interitu, Romanæ, Græcęq; literæ damnum non mediocre fecerũt, cuiusq; singularem, tum doctrinam, tum uirtutem admirati Romani, eum non petentem ciuitate donarunt. Laboris enim improbitate, ingeniiq; felicitate eò gradum fecerat. Vnde si porrò fatorum clemẽtia uitæ diem prorogante adnisus fuisset, peruenire ad summa, & doctissimo cuiq; in utriusque linguæ facultate æquari potuisset. Latine quidem loquendo nescio an habuisset parem neminem. Quod si quis meum in hac re testimonium eleuet, ut hominis Longolij amicissimi, Germani Brixij carmen legat, uiri utriusque linguæ studiosissimi, tum uero poëtæ felicissimi.

Ligna acapna

ξύλα καύσιμα.

Locus Plinij

Christophorus Lõgolius

Germani Brixij uersus in C. Lõgolium

Longolio uix dum digresso matris ab aluo

Dixerat

Dixerat Aonidum nomine Mercurius,
Cresce infans, tibi ab ingenii, linguæq́ue disertæ
Dotibus, olim ingens, me duce, fama aderit.
Quam primis postquam sibi conciliasset in annis
Longolius fuso, nocte, dieq́ue, oleo.
Tum deus eloquii ueritus, si debita fati
Ordine uixisset tempora Longolius,
Ne sibi præriperet linguæ decus, inuidus illum
Contactum uirga sustulit ante diem.

Εἰς τὸ αὐτὸ τοῦ αὐτοῦ.

Κείμενος ἐν μουσῶν κόλποις Ἀντήνορος ἐντὸς
Τείχους Λογγόλιον μοῖρ᾽ ὀλοὴ δάμασεν.
Τῷ ῥα ἑῆς πόλιος στέφανον δωρήσατο Ῥώμη
Ἀστείῳ γέραϊ, ξεῖνον ἀμειβομένη.
Εἵνεκα τῶν τε λόγων, καὶ λέξιος εἵνεκα κομψῆς,
Εἵνεκα τῆς διδαχῆς, εἵνεκα τῶν χαρίτων.
Δύσμερε Λογγόλιος, φατὸν ὥς, θάνες ἐν νεότητι
Καίπερ ἐὼν ζωῆς ἄξιος ἀθανάτου.

Hæc Lazarus Baysius commentabatur,
emendaturus, immutaturúsque, si
quid sit, quod à uarietate iudici
orum desideretur.

Index

INDEX GRAECOLATINVS IN LIbrum L. Baysij de re uestiaria per ordinem abecedarium.

ABolla Pagina 62
Acapna ligna 80
Accinctus 32
Accingere 33
Accursij lapsus. 15
Adulterij pœna 37
Aestate penulā deteris. 63
ἀλουργίς 21 & 44
Amethystini & iacinthini differentia 21
Amethystus 16
Amethystinatus Ibidem
Am. Marcellinus 28
Amiculum 63
Amicitia prætextata 43
Amphimalla 60
Amphitapa Ibidem
ἀμφίταπος Ibidem
ἀναξυρίδες 77
Anaxyrides Ibidem
ἀνδρεῖον ἱμάτιον 38
ἀνδρομανεῖς 51
Antiqua patrū munera. 45
An triumphantium fuerit prætexta 43
ἄνθινα uestes 44
Arma 33
Asbestinum linum 25
Attalus 31
Attalicæ Ibid.
Athenienses
Augustus Cæsar 53
Aureliani imp. dictum. 27. & 31
Aureus numus 75

B

Babylon 32
βαλάντιον 72
Baltheus 71
Baltheus unde dictus Ibi.
βάμμα σαρδωνικόν 15
Baptista Aegnatius. 31. & 79
Balteus color 27
Bombyces 28
Bombycina Ibid.
Brachæ 78
Brixij uersus in Lōgoliū. 81
Buccinum 15
Budæi laus 9 & 35
Bulla 42
Bulbus lanifer 25
Byssus 26

C

Calantica 76
Camisia 52
Canusinæ lanæ 10
Canusinatus 16
Candys 77
Causia Ibidem
Canonici 67
Capitia 71
Capital 73
Cardinalium cultus 67
Carteia prouincia 15
Castaneus 12
καθαρὸν ἱμάτιον 39
Catonis fides 64

Catonis fru

Catonis frugalitas 51
Catonis mos 50
Cenfores 42
Centum quadrantes 36
χειριδωταὶ 52
χειρόμακτρα 25
χιτῶνες περιπόρφυροι 41
χιτὼν πλατύσημος 55
χιτώνιον ἐχέσαρκον 52
Cidaris 74.& 75
κίταρις 74
χλαῖνα 62
χλαῖνα, quæ & τρίβων 63
Chlænæ uillofæ Ibi.
Chlamys Alexandri 49
Chlamydis effigies 48
χλανίς 63
Chriftophorus Lõgoli⁹. 80
Cingulum 72
Cinctura Ibid.
Cinctus Ibid.
Clauata 31
Claui aurei ibid.
Claui in mappis 55
Clauus quid fit ibid.
Clauus latus ibid
Coa ueftis 28
Coactilia 79
Coccina 22
Coccinatus ibid.
Coccum 21
κόκκος βαφική 22
Cœruleus color 12.& 14
Cœrulus ibid.
Cœfius ibid.
Colores apud Gellium. 11
Color caftaneus 13
Colores ex Platone 13
Colores lanarum 11
Color ferrugineus 13
Color fuluus 11
Color molochinus 13
Color phœniceus 12
Color ruffus 11
Color rutilus ibid.
Comœdiæ togatæ 37
Conchylium 15
Conchyliata ueftis 19
Corufcatio 13
Cornelius Nepos 16
Cornelius Tacitus. 30. & 69
Crocota 12
Crocotarij 12
Crocotula 13
κροκωτὸς ibid.
κροκώτιον ibid.
Cubicula uiatoria 9
Cyrbafia 75
κῦμα 12
Cymatilis ibid.
Cyna feu κυνῆ 76.& 77

D

De ueftibus aureis 29
διαζώσασθαι 79
Dibapha Tyria 16
δίβαφον ibid.
Diadema 74.& 75
Diadematus Metellus 76
Dionyfius fenior 9
Difcinctus 33

F Doctores

Doctores nostri seculi 67
δραχμαὶ 51
Druide 53

E

Endromis 59
ἐφαπτὶς 48
ἐφεστρὶς 47
ἐριόφορος bulbus 62
ἐρυθρὸς 11
ἐσθὴς 8
ἐπωμίδες 51
ἑτερόμαλλον 61

F

Feminalia 78
Ferrugineus color 13
Flauentes comæ 11
Flauus color 13
Flores colore nobiles 20
Frugalitas Catonis 51
Frugalitas Massiliēsiū. ibi.
Fulgor 13
Fuluus color 14
Fuscus color 14

G

Galerus 74
Gallia togata 38
Galli Brachati 78
Galli φιλέλληνες 53
Gallicæ 97
Germani Brixij uersus. 80
Georgius Merula 41
Glaucus color 12. & 14
γλαυκῶπις 12

H

Helotes 76
Hercules inuētor purpuræ (18
Hispani togati 38
Hodæporica uestis 9
Holoserica uestis 27
Hyacinthina 16
Hyacinthus 20
Hysginum 2
ὑσγινοβαφῆ ibid.

I

Iacobus Gillius 31
Ianus Lascaris 9
Ianthina 20
Illyricæ mulieres 72
Ima tunica 52
Instita 70
Insitæ picturæ 31
Interula 52
Inuentio purpurę 14
ἴον 20
Iurisconsultorum mos 61
Ius lati claui 55

L

Lacerna 69
Lacernarum usus ibid.
Lacernæ candidæ Ibid.
Lacernis & mulieres usas 67
Lacerna erat & pauperū. ib
Læna 62
Lænæ uillosæ 63
Lanarum genera 9
Lanæ Canusinæ 10
Lanarum colores 11
Lanæ Mutinenses 10
Lanæ Pollentinæ 9
Lapsus Accursij 15

Lapsus

Lapſus Sipontini 59
Lapus interpres 61
Lapus Cariſtius 25
Laticlaui ius 55
Latus clauus ibidem
D.Lazarus 51
Lex militaris 52
Ligna acapna 80
Ligna cocta ibid
Limbus 71
Linei thoraces 33
Lineę ueſtes 25
Linum aſbeſtinum 25
Locus Auſonij 41
Locus Ciceronis 67
Locus Capitolini 70
Locus Pauli Ibid.
Locus Matthæi 21
Locus Plinij 26.& 79.& 80
Locus Taciti 26. & 30
Locus Martialis 70
Lorica linea 33
Lucullus 32. & 37
Ludouicus Cælius 75
Luſitani 61
Luteus color 12
Luteolus 14

M

Macrobius 42
Macedones 48
μανδύη 96
Manicatus 52
Manuleatus Ibidem
Marcellus florentinus 14
Martha Bayſia 27
Maſſiliæ laus 51
Maſſilienſiũ frugalitas. Ibi.
Medica ueſtis 28
Medica tunica 52
Megalenſis purpura 17
Metellus diadematus 76
Mitra 73
Molochinus color 13
Monima Mileſia 75
μονοχίτων 53
Moreus color 14
Mos iuriſcõſultorum 61
Mos manumittendi ſeruos 73
Mulierũ priuilegia apud (Ro. 42
Murices 20

N

Nauigare in Maſſiliam 51
Numas 48 Numus. 16

O

ὀδοιπορικὴ 9
Opera togata 54
Ornamenta ſenatoria 44
Oſtrina ueſtis 13. Oſtrũ. Ib.
ὀθόνη 60 Othonia Ibid.

P

Palla aurea 50
Palla Gallica 57
Palla honeſta 59
Palla unde dicta Ibidem
Palla tragœdorum Ibid.
Pallia cœnatoria 57
Pallium 56
Pallia communia Ibid.
Palliolatus 58

Pallium philoſophorũ. 56
Palmata toga 44
Palmata tunica 55
Paludamentum 46
Paludamentũ Galliæ 47
Paludamentum imperatorum geſtamen 47
Paludati 46
Pamphile Coa 28
Papirius prætextatus 43
Paulus Aemilius 41
Pelagus 16 Pellene 63
Pellenicæ læn æ 63
Penula ſcortea 69
Penula uſos oratores. Ibi.
Penula gauſapina 70
Penula uiatoria 68
Penulatus Ibid.
Penulæ uſus Ibid.
περίζωμα 76
περίλευκον 40
περιπόρφυρος 18. & 40
Peſagarÿ curſores 69
περιθωρακίδια 61
Petaſus 77
Petaſati Ibid.
φάσκολον 79
φαινομηρίδα 57
φαινόλης 69
Phœniceus color 12
φοινικίς 21. & 47
Pictæ ueſtes 32. & 44
Pileus 73
πιλίον Ibidem
Pileati ſerui Ibidem
Plaga 77 Plagula. Ibid.
πλατύσημος χιτὼν 55
Plumbei 35
πόδεια 35
Pollentia 9
Pollentinæ lanæ Ibi.
Politianus 52
πολύμιτα 32
Põpeius Alexãdro ſimilis (49
πορφυρὶς 21
Præcingere 33
Prætexta 18. & 39
Prætexta unde dicta 39
Prætexta quid proprie 40
Prætextę uſus 41
Prætextæ origo Ibi.
Prætextata amicitia 43
Prætextati pueri 40
Prætextatus 43
Prætexta an ſit triũphantium 43
Precium purpuræ. 16. & 18
Precium tyriarum 15
Promiſcuæ ueſtes 56
Prouerbium 78
Pura ueſtis, id eſt, cãdida. 39
Purpuræ appellatio 15
Purpurę inuentio 14
Perpuræ uſus 15
Purpuræ precium 18
Purpura, p magiſtratu. 16
Purpura inſigne magiſtratuum Ibid.
Purpureus color 14

Q

Quadrans 35
Quid proprie sit sericũ 29
Quies tunicata 53
R
Raphaël Volateranus 22
Restis 73. Reticulũ. Ibid.
Rica Ibid.
Rhytum 53. Rubeus 13
Romani pontificis autori (tas .49
Rubeus 13
Rubidus 12
Rufus color Ibid.
Rutilus 11. & 12
S
Saga 33 Sagum. 61
σάγοι 51
Sagatus 52
Sagulum Ibidem
Saga Lygustica Ibidem
Sarra. 17 Sarrana. 17
Sardanapalus 24
Scindere penulam 63
χιστὸς χιτὼν 58
Scorta 69
Scortea penula Ibid.
Scutula 10
Scutulatus textus Ibid.
Seres 26
Sericum unde Ibid.
Serica Ibid.
Serum barbaries 27
Serinda ciuitas Ibid.
Serica uillosa 61
Sericum quid proprie 29
Serui pileati 73
Signũ prælij futuri Ro. 22
σὴρ 26
Sindon 60
Sipontini lapsus 59
Spartanarũ cultus 57
Spadix 12
Sportula 35
Stola quid sit 8
Stola apud ueteres Ibid.
Stolatus 71
Stola etiam uiros uti 70
στέλλομαι 9
Stola muliebris 70
Stola unde dicta 9
Subligaculum 74
Subserica uestis 27
Succincti 32
Syllæ dictum 72
σύνθεσις 37
T
Taciti locus 26. & 30
Tacitus imperator 27
Talentum 23
Tarquinius priscus 30
Testamentũ procinctũ 35
τήβεννα 34
τήβεννος Ibide
Theristra 70
Thoraces linei 33
Tiara 74
Tiara pro galea Ibi.
Tinctura Sardonica 15
T. Castritius 68
Toga 34
Toga pro pace 34

Toga pura 38
Toga ἀπόρφυρος Ibid
Toga rara 36.& 54
Toga τέλειος 38
Toga prætexta 44
Toga purpurea 45
Toga picta 18.& 45
Togati 38
Togatus 35.& 37
Togatæ comœdiæ 39
Togula 35
Togata opera 54
Trabea 44
Trabearũ genera 45
Trabeæ usus in funere 46
Trabeæ equitum Ibidem
Trabeæ cõsulares 44
Trabea prætorum Ibid.
Trabea triumphãtium. 27
τρίβων 63
Triũphãtiũ ornatus. 18. & (45
Tudertania 22
Tullus Hostilius 42
Tulli prætextæ 50
Tunicæ quæ 50. & 52
Tunica Iouis 18
Tunica ima 52
Tunica media 53
Tunica coccina 56
Tunica domestica 54
Tunica laticlaui Ibid.
Tunica latoye 56
Tunicæ χειροδωταὶ 52
Tunicatus 53
Tunicata iuuẽtus 50
Tunica palmata 55
Tunicatus populus 34
Tunica phœnicea 55
Tunica pallio propior 57
Tunicata quies 53
Tyriamethystus 17
Tyriæ Ibidem
Tyriæ lacernæ Ibidem
Tyrium Ibidem
Tyros 14
Tyrus Ibidem

V

Vestales 79
Vestimenta 33
Vestis appellatio 8
Vestes aureæ 29
Vestis holoserica 27
Vestis Christi 45
Vestis ostrina 13
Vestis & stola 8
Vexillum 23
Viatoria 9
Viola 20
Virilis toga 39
Viridis color 12.& 14
Vitta 76
Vndulata uestis 12
Vsus lacernarum 94

X

Xerxes togatus 37
Xyna 77
ξύλα ναυσιμὰ 80

Z

Zona 32.& 71
ζωστήρ 72

FINIS.

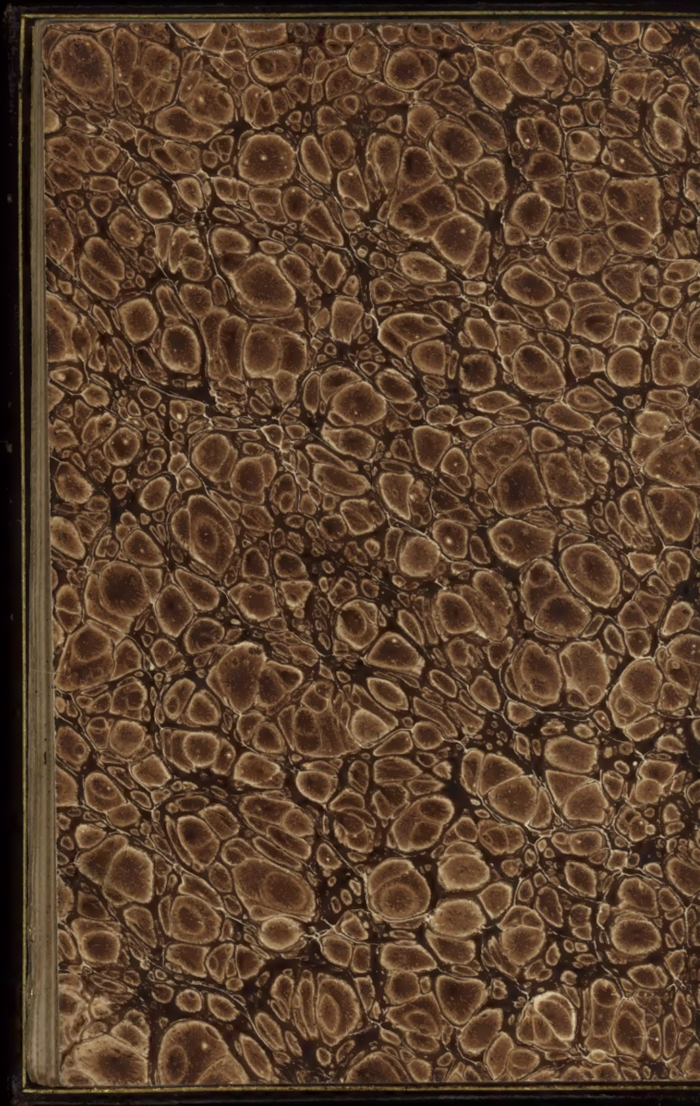
E R R A T A.

Pag.9.uerſ.20.leg. νύκτωρ. Eadem,uerſ. 23.leg.famã. Item pag. 25.uerſ.penult. ἀπειμάτοις.Et 28.uerſ.29.lege Platis.Pag.etiam 52.uerſ. 7.leg.manuleatus.

¶Inuenies pag. 63. non ſemel peſagarij curſores:opinor in αὐτογράφῳ pegaſarij ſcriptum fuiſſe. Nos autẽ imitati ferè unicum exemplar,quod è Baſilea uenit (quoniam ita continenter habebat) nihil mutare auſi fuimus.

¶Et græca quoq; bis ter'ue imperfectè citata offendes,quod an uoluntate autoris factum ſit, an ſcribæ potius incuria, nihil habeo pronuntiare .·.

8

J. GOMEZ DE LA CORTINA ET AMICORUM
FALLITUR HORA LEGENDO

OSTLESIUS

ET

BAIFIUS

ABSQUE

NOTA